

4/11
november
1995

bijen

MAANDBLAD VOOR IMKERS

bijen

Maandblad voor imkers ISSN 0926-3357

Jaargang 4, nummer 11, november 1995

Uitgegeven door de Imkersbonden van de Aartsdiocesane Boeren- en Tuindersbond (ABTB) en van de Limburgse Land- en Tuinbouwbond (LLTB), de Bond van Bijenhouders van de Noordbrabantse Christelijke Boerenbond (NCB) en de Vereniging tot Bevordering der Bijenteelt in Nederland (VBBN)

Hoofdredacteur J. Beetsma

Redactie M.L. Boerjan, F.P. Bohlmeijer, A. M. Kuypers, M. Schyns en W. Wieleman.

Vaste medewerkers W. Bohlmeijer-Mans, M.J. van Iersel, N. de Jong, A. Neve, K. Zoet.

Redactiesecretaris M.J.E.M. Canters

Postbus 198, 6720 AD Bennekom

Telefoon 0317 42 24 22

Telefax 0317 42 41 80

Financiële administratie

Spoorlaan 350, 5038 CC Tilburg

Telefoon 013 583 63 50

Bankrelatie RABO-bank Tilburg,

rekeningnummer 18.52.12.077, ten name van 'bijen'.

Postbanknummer van de bank 1088813

'bijen' verschijnt 11 keer per jaar omstreeks de eerste van de maand (de juli- en augustus nummers worden gecombineerd).

Oplage 10.000

Tarieven voor handelsadvertenties: op aanvraag bij de redactiesecretaris.

Niet-commerciële advertenties in 'Vraag en aanbod':

f15,00 per 20 woorden, elk extra woord f0,50

Betaling bij opgave. M.i.v. 1-1-96 tariefwijziging, zie pag 323.

Alle in 'bijen' gepubliceerde meningen en inzichten blijven voor rekening van de auteurs.

De redactie houdt zich het recht voor de bijdragen in te korten of te redigeren.

Overname van artikelen en illustraties alleen met toestemming van de redactie en dan met bronvermelding.

Kopij, opgave en betaling van advertenties moeten uiterlijk zes weken voor de maand van plaatsing aan de redactiesecretaris worden ingestuurd. Tekst bij voorkeur op een diskette insturen. Zo mogelijk met foto's of dia's.

Vormgeving en opmaak

Grafisch Atelier Wageningen

Druk

Drukkerij Modern b.v., Bennekom

Bij de voorplaat:

'Winter 1932-1933. Doet als zij!!', uit Maandschrift voor Bijenteelt, december 1932.

Van de redactie

Het is begin oktober als de redactie de laatste hand legt aan het novembernummer. De vraag is nog: wat zetten we op de voorpagina? De redactie zit vaak met een tekort aan illustraties. Wat ons betreft lezers, stuur gerust eens wat foto's, dia's of plaatjes op! Ook ervaringen, tips, discussiepunten zijn welkom in Postbus 198! Waarschijnlijk zijn de weersomstandigheden in november zodanig dat de bijen en imkers lekker binnen zitten. Een mooi moment voor de imker om zijn/haar kennis over onze geliefde bijen te verfrissen. In dit nummer een artikel over Karl von Frisch en de ontdekking van de bijendans. En dit keer ook redelijk veel inzendingen van lezers. Zelfs iets over aardstralen!

Martin Schyns

Inhoud

Karl von Frisch	Ab Kuypers	295
Voor beginners: Ontsmetten	M.J. van Iersel	298
Dagactieve nachtvlinders		299
Bij en plant in beeld: Zonnekruid	Arjen Neve	300
Interview Ludzert Hoks	Martin Schyns	302
Snippers	Wilma Bohlmeijer-Mans	303
Van imker tot imker	Ko Zoet	304
Regio-activiteiten		
<i>Bijenstand in Nijmegen</i>	Ab Kuypers	306
<i>Een Oost-Gronings projekt</i>	Ab Kuypers	308
De lezer schrijft		
<i>Hoeveel chromosomen</i>	Catherine Reker	310
<i>Wintersterfte</i>	Hans Meyers	310
<i>Bijesteken behandelen</i>	J.G. Nolst Trenité	311
<i>Kappen of injecteren!</i>	P. Elshout	311
Proevenboekje Ambrosiushoeve		312
Vraag & antwoord	Joop Beetsma	312
Een Hongaars imkersechtbaar	S. Notermans	313
Invoeren resistente varroamijten	A. de Ruijter	315
Enquête Bijen	Joop Beetsma	315
Brievenbus	Marga Canters	316
Zorg voor de honingslinger	uit J.W. Schotman	317
Verenigingsnieuws Bond van Bijenhouders NCB		
<i>Reis naar Duitsland</i>		317
<i>Verlag Drachtplantenoverleg</i>	Jan Beekman	317
Verenigingsnieuws VBBN		
<i>Vacatures hoofdbestuur</i>		318
<i>Ledenwerving VBBN</i>	Heyta van der Reijden	318
<i>Programma VBBN Drente</i>		319
<i>Uit de PC van de voorzitter</i>	Dick Vunderink	319
<i>Studiedag Bijengezondheidszorg</i>		320
<i>Geslaagden cursus Veluwe-Zuid</i>		320
Familieberichten		320
Cursussen		321
Kalender		322
Vraag en aanbod		323
Adressen		323

Karl von Frisch, ontdekker van de bijendans

'Wie niet waarneemt, kent niets en begrijpt niets' (Aristoteles)

Ab Kuypers

Op 18 juni 1982 overleed in München op 96-jarige leeftijd Karl von Frisch. Bij imkers is hij vooral bekend door zijn ontdekkingen aan de bijendans. Bij zijn overlijden werd in het toenmalige Maandschrift voor de Bijenteelt 'Bijenteelt' (VBBN's 'Groentje') toegezegd in een later artikel op deze persoonlijkheid terug te komen. Tot op heden is aan deze belofte niet voldaan. In dit nummer van Bijen alsnog een verlaat portret van deze opmerkelijke persoon. Een bescheiden biografie:

De bioloog

In 1886 kondigde zich bij de Oostenrijkse familie Von Frisch de geboorte van hun zoon Karl Ritter aan. Zijn ouders konden toen natuurlijk niet vermoeden dat hun boreling ooit zou uitgroeien tot een bekende bioloog. Imkers over de gehele wereld kennen hem nog steeds als de ontdekker van de bijendans. Tot op de dag van vandaag is deze ontdekking de basis voor verder onderzoek naar oriëntatie en communicatie van de honingbij. Von Frisch heeft zijn arbeidzame leven als bioloog grotendeels doorgebracht in Duitsland. Hij behaalde de doctors titel en werd benoemd tot hoogleraar. Vanwege zijn belangrijke werk werd hem, tegelijk met zijn landgenoot, de Oostenrijkse bioloog Konrad Lorenz en de uit Nederland afkomstige Engelse bioloog Nico Tinbergen in 1973 de Nobelprijs voor fysiologie en geneeskunde toegekend. Deze Nobelprijs moet vooral worden beschouwd als een erkenning voor zijn ontdekking van de bijendans. Zoals we later nog zullen zien is die erkenning er niet altijd geweest. Zelfs op hoge leeftijd heeft hij zich nog moeten verdedigen tegen aanvallen op de resultaten en de conclusies van zijn onderzoek.

De onderzoeker

Uit zijn voorwoord van zijn boek 'De honingbij', dat in 1927 verscheen en waarin hij een andere onderzoeker citeert: '... en tot de rotsvaste en ogenschijnlijk goed gefundeerde overtuiging kwam dat bijen kleurenblind waren'. Dit vormde voor mij de eerste aanleiding om mij wat meer in hun leven te verdiepen.'

In de loop van zijn leven heeft Karl von Frisch verschillende boeken geschreven. Voornamelijk populair-wetenschappelijke werken. Het, voor imkers althans, bekendste is ongetwijfeld zijn 'Aus dem Leben der Bienen', uitgegeven in 1927, waarvan tot in 1977 nog herdrukken verschenen en pas in 1978 ontstond de Nederlandse vertaling. Het is geschreven voor iedereen die geïnteresseerd is in het leven en de levenswijze van de honingbij. Von Frisch heeft zeker geen leer- of handboek willen schrijven.

Vanaf 1919 heeft hij zich bezig gehouden met het vraagstuk van 'recrutering' van hulptroepen bij het verzamelen van nectar. Voor zijn onderzoek, waarmee hij wilde aantonen dat bijen geenszins kleurenblind zijn, had hij eerder al een techniek ontwikkeld waarmee bijen getraind konden worden op bepaalde voedselbronnen.

Een persoonlijkheid

Karl von Frisch was niet alleen als onderzoeker maar ook als mens een opmerkelijke persoonlijkheid. In het midden van de jaren dertig was Von Frisch al een van de meest vooraanstaande biologen van Duitsland. De reputatie die hij in de loop der jaren had opgebouwd bleek in die kritische jaren voor de Europese geschiedenis een bescherming tegen de Nazi's. Die moesten zelfs spijtig toezien hoe hij Joodse studenten ondersteunde en uit de klauwen van de Nazi's hield. Hij was niet alleen hun beschermer maar gaf hen tegelijkertijd adviezen over hun dissertaties. Hij deinsde er hierbij niet voor terug de grenzen van zijn eigen wetenschapsgebied, de biologie, te overschrijden. Ook geologie- en fysicastudenten werden door hem geholpen. Niettemin kwam er een moment waarop zelfs zijn belangrijke positie hem niet langer kon beschermen. In 1943 werd hij verdreven naar het Oostenrijkse landgoed van zijn familie. Tot het einde van de oorlog en zijn terugkeer naar Duitsland zou hij aldaar zijn onderzoek voortzetten. In die periode werd min of meer bij toeval het begin gemaakt met de ontrafeling van 'de taal der bijen'. Een ontdekking die insloeg als een bom, waarin door Von Frisch overigens in eerste instantie nog heel wat denkfouten werden

gemaakt en die menigmaal tot een ongemeen felle wetenschappelijke strijd heeft geleid. Diverse malen zijn de onderzoekingen van Karl von Frisch onderwerp van discussie geweest.

De bijendans ontrafeld

Soms is de hulp van het toeval nodig bij wat later grote, belangrijke ontdekkingen blijken te zijn. Zo gebeurde het op een gegeven moment ook tijdens de ontdekkingstocht van Von Frisch naar het geheim van de bijendans, zoals we straks nog zullen zien. Het idee dat verzamelende werksters in staat waren 'volks-genoten' naar door henzelf ontdekte voedselbronnen te loodsen was al eeuwen oud. Van de Griekse filosoof Aristoteles (384-322 voor Christus) wordt beweerd dat hij, als eerste, dit verschijnsel had opgemerkt. Hij ging er indertijd nog vanuit dat succesvolle verzamelaars-terst hun zusters naar die drachtbronnen begeleidden.

In 1788 had Ernst Spitzner waarnemingen aan bijen in een observatiekast gedaan. Hij zag toen bepaalde zaken die leken op iets dat de bijen waarschuwde na thuiskomst van met nectar beladen werksters. Hij beschreef zijn observaties aldus: 'Vol vreugde danst ze om de in de korf aanwezige bijen zodat allen de geur van honing die zij verspreidt wel moeten ruiken, want al gauw wordt ze gevolgd door een groot aantal soortgenoten wanneer ze weer uitvliegt.' Ook Spitzner ging er toen nog vanuit dat werksters die een drachtbron hadden ontdekt 'volksgenoten' naar die dracht meevoerden. Alsof de nectarverzamelende werksters als gidsen voor haar zusters dienden.

In 1823 ontdekte N. Unhoch, onafhankelijk van andere onderzoekers, het bestaan van de bijendans. Hij had daarbij echter helemaal niet in de gaten dat deze werden uitgevoerd door terugkerende bijen. Evenmin beseftte hij dat het bij de bijendans gaat om verzamelaars die zich van deze dansen bedienen om 'hulptroepen' te recruteren. Kennelijk werd ook zijn geest nog altijd vertroebeld door het al heel lang heersende idee van het gidsen. 'Zonder enige waarschuwing vooraf wringt één bij zich tussen drie of vier doodstil zittende exemplaren... Ze beweegt zich min of meer in een halve cirkel, afwisselend rechtsom en linksom, vijf tot zes keer achter elkaar... De danseres herhaalt haar dans vier tot vijf keer op verschillende plaatsen,' aldus meldde hij indertijd na zijn ontdekking.

Pas in 1901 was het de Franstalige Vlaamse schrijver Maurice Maeterlinck (1862-1949) die eigenlijk advocaat was en in 1911 de Nobelprijs voor literatuur ontving, die met zijn ontdekking de bijenwereld op zijn kop zette. Voor zijn wereldvermaarde boek 'La vie des

Abeilles' deed hij onderzoek naar het gedrag van bijen. Door gemerkte haalbijen te vangen wanneer zij opnieuw uitvlogen en zich daarna spoedig naar een voedertafel te begeven waarop zij waren gedresseerd zag hij dat er niettemin grote aantallen werksters naar diezelfde bron waren toegevlogen. Het idee van het 'gidsen' was hiermee voorgoed naar het rijk der fabelen verwezen.

'Von Frisch gaat in bijen'

In 1919 begon Karl von Frisch zich met dit vraagstuk bezig te houden. Bij aanvang van zijn onderzoek was dus al bekend: a) bijen werden op de een of andere manier op voedselbronnen gewezen, b) er bestond een bijendans. Het verband tussen beide was nog lang niet gelegd. Ook Von Frisch werd in eerste instantie door zijn interpretatie van zijn waarnemingen op het verkeerde been gezet. Bij zijn herontdekking van de bijendans onderscheidde hij twee basisfiguren. Zijn conclusie daarbij was dat de rondedans aanduidde dat er nectar te halen was. De kwispeldans duidde naar zijn overtuiging op stuifmeel. Tegelijkertijd ontdekte hij het belang van de binnengebrachte geur van nectar bij het zich later oriënteren op de bloemen. 'Het parfumflesje', zoals hij in zijn boek noemt. Hij begreep wel, hoewel nog altijd niet op de goede gedachte gekomen, dat door middel van de dans informatie werd overgedragen over de aanwezigheid van goede voedselbronnen.

'Natuurlijk' werd de theorie van Von Frisch over de 'stuifmeel- en nectardans' aangevochten. Aan de hand van waarnemingen van anderen werd opgemerkt dat de rondedans ook werd uitgevoerd door bijen die helemaal geen stuifmeel hadden verzameld. Deze waarnemingen leidden er toe dat hij zijn experimenten ging herhalen. In 1943 ontdekte hij zijn denkfout. Na een mislukte proef, waarbij door Karl von Frisch verkeerde opdrachten waren gegeven en die werden uitgevoerd door zijn medewerkster Ruth Beutler, ontdekte zij bij het bestuderen van het dansen, dat deze iets te maken moesten hebben met de richting en de afstand waarin de voedselbron zich bevindt. In verdere experimenten werd het geheim verder ontrafeld en leerde Von Frisch de betekenis van de bijendans juist te interpreteren.

De aanval

Met het ontdekken van de betekenis van de bijendans maakte Von Frisch heel wat los. Immers, daarmee beweerde hij dat bijen behorende tot hetzelfde volk met elkaar communiceren. Toen hij in 1946 verslag uitbracht van zijn bevindingen werd hij voor gek

Rondedans

Kwispeldans

verklaard. Het leek toch bijna onmogelijk dat bijen zich van een ingewikkeld communicatiesysteem zouden bedienen bij het opsporen van voedselbronnen. Later zou echter blijken dat de taal der bijen nog complexer in elkaar zit dan hij eertijds kon vermoeden. De 'bijentaal' bevat meer elementen dan alleen de beweging van de dans, bovendien bestaan er 'dialecten'. Ondanks de erkenning die er toch kwam voor 'zijn' bijendans weigerde een academische uitgeverij niettemin het boek dat Von Frisch daarover had geschreven te publiceren. Zo belachelijk werden zijn ontdekkingen gevonden in sommige kringen.

De echte aanval vanuit de wetenschappelijke hoek zelf kwam in 1967. In het veel gelezen en min of meer gezaghebbende Amerikaanse tijdschrift 'Science' werd de betekenis die Von Frisch aan de bijendans had gegeven zwaar bekritiseerd. Zijn experimenten werden daarbij als gebrekkig aangeduid, het onderzoek zelf als onvolledig. Deze aanval, ingezet door twee onderzoekers uit Californië, A. Werner en P. Wells, leidde al spoedig tot hernieuwd onderzoek naar de bijendans. In de loop daarvan ontstonden twee groepen van wetenschappers. Zij die het eens waren met Von Frisch en een groep van tegenstanders. De laatsten hoopten zelfs op een wetenschappelijk schandaal wanneer zij konden aantonen dat Von Frisch's ontwikkelde theorie kon worden weerlegd. Opmerkelijk misschien is het dat de beide partijen in deze controverse in feite weinig afwisten van bijen.

Voor zijn verdediging bediende de inmiddels ruim zeventigjarige Karl von Frisch zich van zijn oude onderzoeken. Hij heeft nooit meer nieuwe experimenten uitgevoerd om zijn theorie van meer

bewijzen te voorzien.

De felle tegenstanders van de 'bijendans volgens Von Frisch' hebben met hun onverbbidelijke houding in ieder geval een grote impuls gegeven aan het vernieuwde onderzoek. Hierbij werden nieuwe experimenten uitgedacht en bestaande onderzoekstechnieken verfijnd. Bovendien is het totale inzicht van de betekenis van de bijendans daardoor behoorlijk uitgebreid en is men tot vele nieuwe inzichten gekomen. De ontdekking van de betekenis van de bijendans bleek uiteindelijk te kloppen.

Voor wie meer wil weten

Wie meer wil weten van de onderzoeken die Karl von Frisch heeft uitgevoerd moet zijn al eerder genoemde boek 'De Honingbij' er maar eens rustig op nalezen. Daarin staan vele van zijn experimenten uitgebreid beschreven.

Het boek 'De Honingbij, een samenleving van kleine giganten' gaat o.a. zeer uitgebreid in op zowel het werk van Karl von Frisch als op de latere onderzoeken en de resultaten daarvan. Bovendien wordt daarin ook nader ingegaan op allerlei bijzondere betekenissen van de bijendans in het dagelijkse bestaan van de bijen.

Een flink gedeelte van de informatie die ik voor dit artikel heb gebruikt is uit deze twee boeken afkomstig.

Verdere geraadpleegde literatuur:

Bijenhouden met succes door: H.J. van Gool.
Imkersencyclopedie voor Nederland en België door
J.J. Speelziek, J. Beetsma, H.H.W. Velthuis e.a.

Ontsmetten van materialen

Bij het ontsmetten van raten en andere bijenteelt-materialen gaat het erom deze vrij te maken van ziektekiemen. Als de bijen deze materialen weer terug krijgen hoeven ze zich niet meteen tegen een bedreiging door ziekte te weer te stellen.

Bedreigende ziekten

Nosema is in dit verband de ernstigste bedreiging voor onze bijen en de belangrijkste reden om materialen te ontsmetten. Er zijn altijd wel nosema-sporen in een volk aanwezig en met het teruggeven van niet-ontsmette materialen, geven we ook de daarop zittende sporen terug. Minder bedreigend zijn kalkbroed en amoëbeziekte. Ontsmetten tegen de varroamijt hoeft niet omdat de mijt buiten het bijenvolk niet kan leven en door het langdurig bewaren van materialen vanzelf verdwijnt. Ontsmetten tegen Amerikaans vuilbroed is ook niet nodig want met de gebruikelijke middelen is daar geen kruid tegen gewassen. Een bijkomend voordeel van ontsmetten is dat tijdens het ontsmetten de raten beschermd zijn tegen wasmot en stuifmeelmijt.

Wanneer ontsmetten?

Is ontsmetten altijd nodig? Geldt hier ook dat voorkomen beter is dan genezen? Gezonde bijenvolken kunnen prima met ziekten overweg. Ziekten vormen pas een bedreiging voor ze als hun gezondheid verzwakt is. Zwakke volken kunnen gemakkelijker problemen krijgen als ze besmette kasten en raten aangeboden krijgen. Ontsmetten is zinvoller naarmate onze bijenvolken meer gezondheidsproblemen hebben. Er lijkt wel wat voor te zeggen om preventief alles te ontsmetten. We geven de bijen dan altijd zuiver materiaal. Verzegeld voer en raten uit volken die een flinke nosema-besmetting hadden kan men beter opruimen dan ontsmetten. Raten die in de zonnwasmelter hebben gelegen geven zeker geen nosemainfectie meer.

Een stukje gezondheidsleer

Een levend organisme heeft van nature afweermiddelen tegen ziekten. Het in contact komen met ziektekiemen is op zichzelf niet gevaarlijk, in tegendeel, het biedt het organisme de kans weerstand op te bouwen.

Ook al heeft een organisme weerstand tegen ziekten, de infectiedruk moet natuurlijk niet te hoog oplopen. Een gezond volk verenigen met een zwaar met nosema besmet volk is vragen om ongelukken. De infectiedruk wordt dan zo groot dat de natuurlijke weerstand niet meer voldoende is om de infectie te onderdrukken.

Met een goede voeding kan een bijenvolk weerstand tegen ziekten opbouwen. De cruciale momenten voor een goede voeding van de bij zijn de voeding tijdens het larvestadium en de eerste tien dagen na het uitkomen. Een bijenvolk is bij goed vliegweer in een redelijk drachtgebied in staat om op deze momenten voldoende goed voedsel in de vorm van voedersap en stuifmeel beschikbaar te hebben voor het jonge kroost. Behalve goed vliegweer moet het volk zelf in een goede conditie zijn om het broed goed te kunnen verzorgen.

De functie van ziekten

De biologische functie van ziekten is het opruimen van zwakke individuen om de soort sterk en gezond te houden. Dit is een goede zaak en de imker moet hier niet tegeningaan met lapmiddelen als ontsmetten, suiker voeren, verenigen en medicijnen verstrekken. We moeten met onze bijen doen zoals de natuur dat doet. Opruimen wat zwak is. De maatstaf daarvoor krijgen we uit het vergelijken met andere volken. Dit is geen pleidooi om materialen en raten niet te ontsmetten, maar om te ontsmetten als dat nodig is.

Ontsmetten

Ijsazijn is werkzaam tegen nosema, amoëbeziekte, wasmot en stuifmeelmijt. Een prima middel voor het ontsmetten. Bij gebruik van ijsazijn moeten de raten in een afgesloten ruimte worden geplaatst. Zo'n afgesloten ruimte kan een kast zijn, een oude diepvrieskast, maar ook een stapel broedkamerbakken. Belangrijk is dat de ijsazijndamp niet via kiertjes weg kan lekken. De damp van ijsazijn is zwaarder dan lucht en daarom moet men het bakje met ijsazijn bovenop de raten zetten. Ook iets erin zetten wat de vloeistof opzuigt zoals bijvoorbeeld een bierviltje, omdat anders de ijsazijndamp aan de oppervlakte blijft staan en verdere verdamping verhindert. Ijsazijn is een sterk

etsende vloeistof, dus oppassen voor huid en ogen. Ijszijn 96% verdampt pas als de temperatuur boven de 15°C komt. Bij een oplossing van 80% verdampt het bij lagere temperaturen. Voor een goede ontsmetting is 250 ml per m³ ruimte nodig. Na twee weken zijn de nosemasporen gedood. Worden raten gedurende langere tijd in een afgesloten ruimte bewaard dan moet men ijszijn in een winterseizoen driemaal aanvullen om te voorkomen dat wasmot zijn vernielende werk doet. In tegenstelling tot de larven overleven de eitjes van de wasmot de behandeling met ijszijn en komen uit zodra de ijszijdamp weg is en de temperatuur oploopt. Om de raten weer in gebruik te nemen is enige tijd luchten voldoende. Voor kasten is afbranden het beste middel om te ontsmetten. De brander laat was en propolis smelten en bereikt ook de ziektekiemen die zich daarachter verborgen hebben. De brander begint een verouderd apparaat te worden. De moderne schildersföhn bereikt gemakkelijk temperaturen van boven de 100°C en is daarmee zeer efficiënt.

De praktijk van het ontsmetten

Het is natuurlijk wel aardig over het ontsmetten van materialen te schrijven, maar hoe staat het erbij in de praktijk? Blijkens een onderzoek wordt ontsmetten veel toegepast. Het rapport van het IKC, 'Bijenhoudery 1994 in beeld' laat zien dat ongeveer 40% van de imkers kasten en raten niet ontsmet. Ongeveer 45% ontsmet beiden wel en sommigen doen óf alleen de kasten óf alleen de raten. Imkers die alleen de raten ontsmetten hebben het minste last van schade door nosema, namelijk 4,5%. Van degenen die alles ontsmetten heeft 8,3% schade. Bij de imkers die niets ontsmetten is dat 5,4%. Een onverwachte uitkomst. Een verklaring hiervoor kan zijn dat imkers die niets ontsmetten schade door nosema niet opmerken en deze bijgevolg niet vermelden.

De gebruikte ontsmettingsmiddelen bij raten zijn vooral ijszijn en vernieuwen. Bij kasten worden ijszijn, heet sodawater en de brander veel gebruikt.

Nogmaals wasmotten

In Bijen 4(9): 229 (1995) heb ik geschreven dat de wasmot sporadisch in het volk voorkomt en dat de schade gering is. Dit artikel hebben mijn bijen vast gelezen waarna ze besloten deze fout even recht te zetten. Omdat ik wil weten hoe de varroamijt-bestrijding met Apistan verloopt tel ik elke dag de mijten die er vallen. Maar behalve mijten is er veel meer op de onderlegger te zien, onder andere sporen van wasmotten. In de maand augustus heb ik in 18

dagen negen kleine wasmotten, 36 larven van de kleine en tien larven van de grote wasmot gevonden in zeven volken. Niet gering. Drie volken leverden het merendeel van deze vondst en bij inspectie van de ramen was er geen grote schade in de vorm van een kluwen spinsel te vinden. Wel trof ik in de onderbak raampjes aan met raat waar stukken van afgeknaagd waren. Het is mij niet duidelijk of dit door de wasmot is veroorzaakt. Bij nazoeken in literatuur vond ik daar vermeld dat het aanwezig zijn van de wasmot wordt bevorderd door warm weer. Conclusie: wasmotten komen niet sporadisch in bijenvolken voor. De bijen weten de schade beperkt te houden.

Dagactieve nachtvlinders

Tijdens de landelijke Vlinderdag van De Vlinderstichting op 4 maart jl., werd de 'Wetenschappelijke Mededeling 213 Dagactieve nachtvlinders' gepresenteerd, een gezamenlijke publicatie van de KNNV-uitgeverij en De Vlinderstichting.

Hierin een beschrijving van 176 soorten nachtvlinders (31 kleurplaten) die overdag actief zijn en gemakkelijk waargenomen kunnen worden. Deze publicatie is te gebruiken als handleiding voor een onderzoekproject. Om mee te doen aan dit onderzoek kunt u een formulier opvragen bij De Vlinderstichting, Kars Veling, 0317 424224.

Te bestellen: bij de KNNV, 030 2333544 of De Vlinderstichting, tevens verkrijgbaar in de boekhandel, ISBN 90 5011 081 9.

Zonnekruid (*Helénium*)

Nazomerperikelen

Een stedelijke bijenweide, zoals die rond mijn bijenstand in Leiden is gelegen, wordt door mij nog steeds als de beste aangemerkt. Hij maakt structureel deel uit van de woonomgeving en kan in zekere zin blijvend genoemd worden. In imkersogen kunnen natuurlijk nog verbeteringen aangebracht worden, zowel in aanleg als in onderhoud, maar bijenvolken gedijen prima in deze omgeving. Bovendien kan er, zelfs met de gevolgde zwermmethode, nog een redelijke honigopbrengst worden verwacht. Het is ook overweldigend die bloemenrijkdom in april en mei. In juni wordt die weelde snel minder, alhoewel de bijen nog veel nectar en stuifmeel kunnen halen. In de nazomer worden haast alle beschikbare drachtbronnen benut. Eén daarvan is een hybride van het zonnekruid (*Helénium*), waarvan een grote groep in het nabijgelegen gemeentepark staat. Dat de bloemen druk bevolgen kunnen worden kon ik aflezen aan de stuifmeelklompjes die op de bodemlade van een volk waren gevallen, ze waren bijna allemaal van deze cultuurvorm.

Uit Amerika

Het geslacht *Helénium* behoort tot de Compositienfamilie (*Compósitae*) en telt ongeveer 40 soorten, alle van oorsprong afkomstig uit Noord- en Centraal Amerika. Het zijn stevige planten, die afhankelijk van de soort, éénjarig of overblijvend zijn. Van een aantal soorten, van welke is niet met zekerheid te zeggen, hebben zich door kruisingen hybriden gevormd. Ze hebben de verzamelnaam *Helénium-Hybriden* gekregen.

Vaste plant

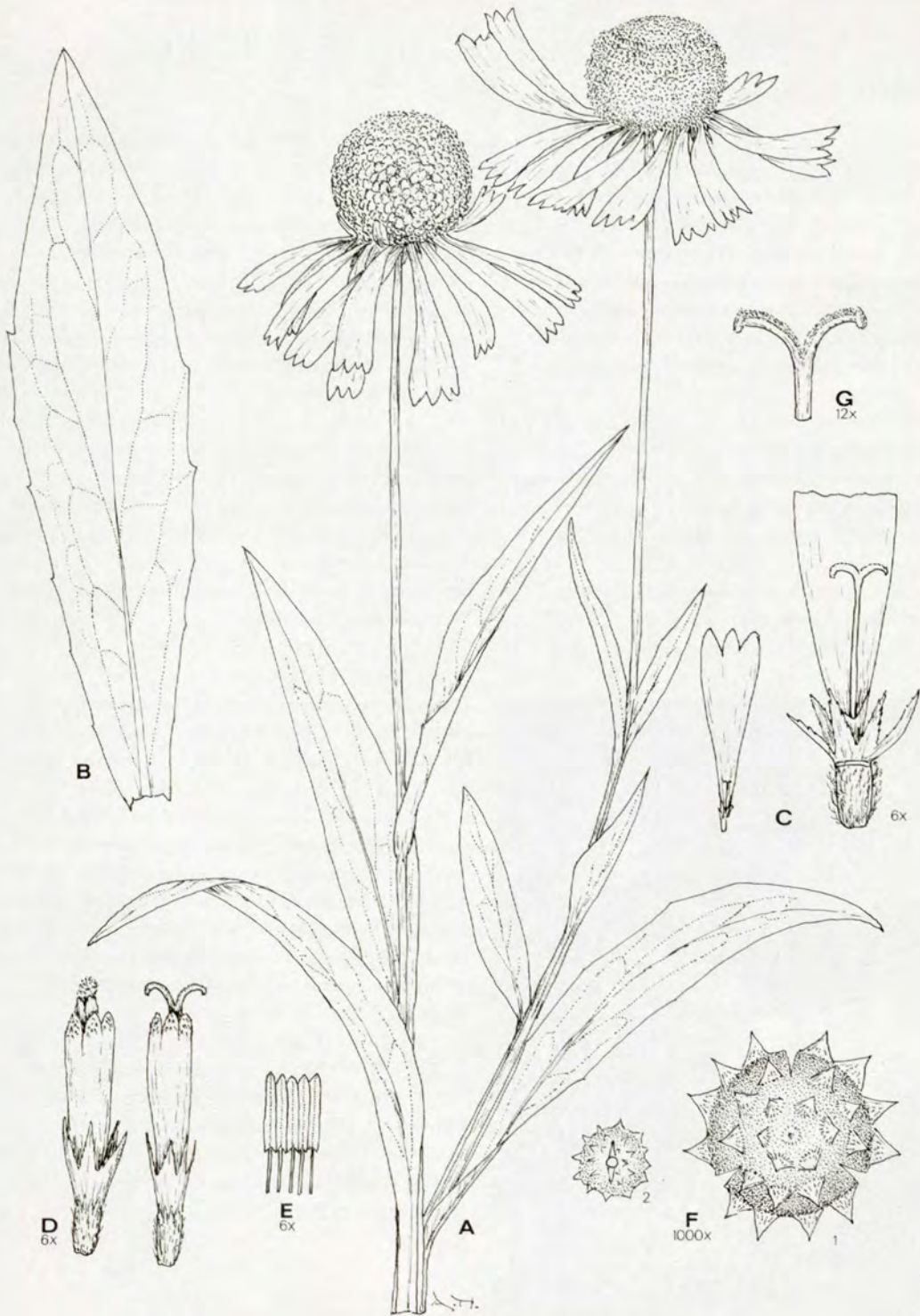
Helénium-Hybriden zijn overblijvende planten, afhankelijk van de cultuurvorm in hoogte variërend van 1-1,30 meter. Evenals de originele soorten hebben de hybriden stevige stengels, die zich bovenaan de plant vertakken. De bladeren hebben een iets getande rand en staan verspreid langs de stengels. Ze zijn ongesteeld en de bladvoet zet zich gevleugeld langs de stengel voort.

Bloeit in de nazomer

In augustus en september staan de cultivars volop in bloei. Sommige beginnen iets eerder. De bloemen staan in hoofdjes met een rij lintbloemen langs de rand en een groot aantal buisbloemen in het midden. De omwindselbladeren onder aan het hoofdje zijn smal en kort. De bodem van het hoofdje is bolvormig waardoor ook het centrum van het hoofdje bolvormig boven de randbloemen uitsteekt. De lintbloemen langs de rand hebben hier duidelijk de functie van lokbloemen. Ze geven ook de kleur aan de hoofdjes, ze zijn rood, roodbruin, geel of bruingevlamd geel. Bij lokbloemen komt veelal één van de voortplantingsfuncties, soms beide, niet tot ontwikkeling. Bij de lokbloemen van de cultivars zijn het de meeldraden die ontbreken. De buisbloemen zijn wel tweeslachtig, zowel meeldraden als stamper zijn in de bloem aanwezig. Bij het begin van de bloei van de buisbloemen wordt het stuifmeel door de verdikte einden van de dan nog tegen elkaar liggende stempels uit het meeldradenkokertje geduwd. De helmdraden helpen daarbij een handje, want als de bloem iets heen en weer wordt bewogen, gaan deze zich krommen waardoor het kokertje ongeveer een halve millimeter naar beneden wordt getrokken. Het stuifmeel perst dan naar buiten. Die beweging van de bloemen zal worden veroorzaakt als er insecten overheen lopen. Na de afgifte van het stuifmeel gaan de buisbloemen over in het vrouwelijk stadium; de stempels buigen naar buiten.

Goede stuifmeelleverancier

Door bijen wordt vooral stuifmeel op de bloemen verzameld. Zo in het najaar leveren de *Helénium-Hybriden* en andere soorten van het zonnekruid een welkome bijdrage aan de bijenweide. Ze zouden eigenlijk in geen tuin mogen ontbreken. Ze groeien het beste op een niet te snel drogende grond, want ze kunnen niet zo goed tegen droogte. Een zonnige standplaats is het beste. De planten stoelen behoorlijk uit en vragen veel voedingsstoffen van de grond. Daarom is het beslist nodig ze eens in de 3 à 4 jaar te delen.

Helénium cv. 'Kupferzwerg'

A bloeiwijze; B stengelblad; C randbloem; D buisbloem in mannelijk (1) en vrouwelijk (2) stadium; E uiteengeslagen meeldraden; F stuifmeelkorrel: 1 polair, 2 equatoriaal; G stempels.

Ludzert Hoks, ruim zeventig jaar imker!

Martin Schyns

In het Friese Donkerbroek woont Ludzert Hoks. Hij is 30 juni jongstleden negentig jaar oud geworden, waarvoor hartelijk gefeliciteerd. De sporen van de verjaardag zijn nog duidelijk te zien: er staat een grote pop met een bijensluier en pijp in de gang. Deze pop heeft het verjaardagsfeest van de heer Hoks luister bijgezet. Meer dan vijftig vrienden en familieleden kwamen op bezoek.

302 Op zijn zestiende werd hij voor de som van f 7,- trotse bezitter van zijn eerste korf met bijen. Van een oom kreeg hij een boek over bijen en eigenlijk heeft hij het imkersvak daarna zelf geleerd. Sinds die eerste korf heeft hij altijd bijen gehad, dus al bijna 75 jaar.

Vorig jaar werden er nog dertig potjes honing geslingerd van de twee volken die hij nu nog heeft. Dit gebeurt dan wel met imkersvriend Ouke Mulder uit

Veenhuizen. Het schijnt dat de bijen van Ludzert nogal eenkennig zijn; ze steken iedereen behalve de baas zelf. Zelfs Ouke, die 25 jaar geleden het vak van Ludzert geleerd heeft, vindt dat ze behoorlijk steeklustig zijn. Ook een Poolse kennis moest het eens ontgelden. Een bij had haar gestoken en er werd voor de zekerheid maar even een bezoek aan de dokter gebracht. Het bleek allemaal wel mee te vallen want de dokter stelde de diagnose dat zij er veel beter vanaf gekomen was dan de bij!

Honing winnen is altijd het streven geweest van imker Hoks. In zijn toptijd had hij tot veertig volken en als er dan geslingerd werd dan was het ineens heel druk in huize Hoks. De hele buurt wilde dan wel even op bezoek komen om het gele goud te proeven. De honing werd gehaald op klaver, boekweit of op het koolzaad bij Lauwersoog.

In Donkerbroek is Ludzert Hoks altijd fietsemaker geweest. Het mooie was dat hij zo vanuit zijn werkplaats de bijenvolken in de tuin goed in de gaten kon houden. Ook heeft hij wel voorlichting gegeven op de lagere school.

Ondanks het feit dat de heer Hoks het om gezondheidsredenen wat rustiger aan moet doen denkt hij er niet aan zijn bijen weg te doen; 'Als ik geen bijen meer heb kan ik niet meer leven'. Fanatiek is hij nog steeds. Enkele jaren geleden nog klom hij op een ladder om een zwerm te scheppen. Hij viel met zwermkieps, ladder en al naar beneden en had gelukkig niets, behalve de zwerm!

Alhoewel hij dat nu niet meer doet werd hij tot op hoge leeftijd betrappt bij het over een heggetje springen. De interviewer heeft het stille vermoeden dat de heer Hoks toch misschien heel wat anti-reuma prikken gehad moet hebben om op hoge leeftijd nog zulke toeren te kunnen uithalen!

Ludzert Hoks

foto Martin Schyns

Nieuwe dingen

Imkers zijn uitvinders, de meeste van onze collega's hebben wel een eigen handigheidje bedacht. In de bijenbladen komen ook regelmatig nieuwe snufjes ter sprake. Hier heeft u er enkele:

Ventilator

Deze zomer hebben we allemaal onze bijen zien zitten. Aan de buitenkant van de kast zaten ze, gehaald werd er weinig in al die hitte. Binnen in de kast werd waarschijnlijk alleen het allernoodzakelijkste gedaan, net als in ons eigen huishouden. Daarom viel me een advertentie op in de Amerikaanse bijenbladen. Een bijenventilator die op zonne-energie werkt. De lucht in de kast wordt gecirculeerd, waardoor (volgens de advertentie)

- het CO₂ gehalte en de vochtigheid binnen de kast verlaagd wordt
- de honingproductie omhoog gaat (bijen zullen zoveel nectar binnenbrengen als ze kunnen bewerken)
- er minder zwerm drift is (?)
- er minder door de bijen geventileerd wordt
- volken sterker worden.

Als je dat leest wil je er meteen één hebben. Ze kosten echter wel \$150 en zijn vermoedelijk nog lang niet hier te koop.

American Bee Journal 1995(5)

Mierezuur verdamer

Mierezuur wordt toegepast als bestrijdingsmiddel tegen de varroamijt. Het moet langzaam in de kast verdampen, anders wordt de concentratie mierezuur te hoog en krijg je soms koninginnesterfte. In Duitsland is er nu een apparaatje waarin mierezuur van 60% wordt gedaan in een voorraadvat. Vandaar komt het mierezuur in een verdampplaat die op verschillende groottes te maken is. Hoe kouder, hoe groter deze pit. Daardoor wordt het mierezuur geleidelijk verdampt en is de werking beter. Het apparaatje is zo smal dat het op een raam is vast te zetten en daardoor makkelijk in de kast is aan te brengen. De prijs van dit apparaat kon ik niet achterhalen.

ADIZ 1995(7)

Ontzegelmaschine

Er zijn twee manieren om raten te ontzegelen. In de eerste plaats de gewone ontzegelvorken, -messen en

zelfs ontzegelrollers. Werken met dit gereedschap is niet duur maar vergt wel veel tijd en (hand)arbeid. In de tweede plaats heb je volautomatische ontzegel-machines, die het handwerk overnemen en in een wip een raat aan beide kanten ontzegelen. Helaas zijn deze machines prijzig en alleen voor beroepsimkers met veel volken rendabel. Nu is er voor de kleine beroeps-imker en de grote hobby-imker een alternatief. Een machine bestaande uit een ronddraaiende borstel, waartegen je het raam houdt. Daardoor worden de celdeksels eraf geslagen, maar de celopening wordt niet dichtgedrukt. Beide kanten van het raam kunnen direct na elkaar worden behandeld. Omdat je zelf het raam vasthoudt, is het mogelijk om hobbels in de raat ook te ontzegelen. Ook ramen met afstands-blikjes of Hoffmannramen zijn geen probleem. Beschadiging van het hout van het raampje kan niet voorkomen, omdat de borstels buigzaam zijn. Deze machine kost ongeveer net zo veel als 50 ontzegelvorken.

Schweizerische Bienen-Zeitung 1995(7)

Afstandsblikjes voor Apistanstrips

Apistan is een bestrijdingsmiddel tegen de varroamijt, dat gemakkelijk door de was wordt opgenomen. Als een strip tegen de raat hangt, lost het bestrijdings-middel direct in de was op en gaat de werking verloren. Daarom is het beter om een stripje blik van 8 x 85 mm in de vorm van een W te buigen. In het midden van de W klem je de Apistanstrip, de poten van de W worden bovenaan een eindje omgebogen, zodat de strip kan worden gehangen tussen twee raten. De afstand tussen de twee bovenkanten van de W moet dan 14 mm bedragen, de afstand tussen twee raten. Onderaan de Apistanstrip weer een afstandsreepje van blik, nu in de vorm van een U. De bovenkanten van de U worden weer U-vormig omgevouwen, zodanig dat de strip precies tussen de raten hangt. Het bestrijdingsmiddel doet zijn werk nu naar behoren, omdat het door de bijen wordt verspreid door de hele tros. De was wordt op deze manier zo min mogelijk verontreinigd.

Schweizerische Bienen-Zeitung 1995(6)

Een fraai jaargetijde

Herfst, herfst wat heb je te koop. Duizend kilo bladeren op een hoop. Dat is in deze tijd van het jaar het vertrouwde beeld na een periode stormweer. Ik hoop maar dat we dit jaar lang kunnen genieten van de bladeren aan de bomen in de vele fraaie tinten. Een prachtig verschijnsel, de verkleuring van alle tinten groen naar het goudgeel, oranje, roodbruin in vele nuances. De afnemende daglengte met dalende temperatuur zijn de sturende factoren. Tijdens het groeiseizoen vormen de bladeren het voedsel voor de boom, suikers en zetmeel, die in een onophoudelijke stroom naar stam en takken worden gevoerd. In de herfst komt er een eind aan dit proces. Voor het blad sterft wordt het aanwezige zetmeel nog in suiker omgezet die door de boom als reserve wordt opgetast. In koude nachten stagneert de afvoer van suiker, het veroorzaakt de vorming van een rood pigment dat gemengd met het geel van het nu minder aanwezige bladgroen de fraaie rood/geel tinten oplevert. In de herfst is het werk van de voedselproducerende bladeren volbracht, het voedsel ligt als reserve in stam en takken opgeslagen. Wat dringt zich hier een prachtige overeenkomst op. Ligt het namelijk niet voor de hand de voedselproducerende bladeren te vergelijken met voedselverzamelende bijen en de stam van de boom, het individu, met de hechte bijentros? Beiden gaan de winter goed toegerust tegemoet dankzij het werk van de duizenden gestorven eenlingen.

En de winterimker?

Die gaat door striemende regen en stormvlagen naar vergadering of discussieavond. Aangekomen bij het gebouwtje blijkt de sleutel zoek, maar uiteindelijk zit dan toch iedereen met een dampende bak koffie voor z'n neus en heet de voorzitter een ieder welkom met welgemeende excuses voor het ongemak met de sleutel. Op zulke avonden worden, hoe kan het anders, de ervaringen over het bijenjaar 1995 uitgewisseld. Een jaar dat, zoals altijd, weer héél bijzonder was. Elk jaar is een praktische bijenles, die weer tot leven komt als het notitieboekje wordt nagelezen. Neem nu louter het volgende.

Kunstraat uitbouwen

Toen in de jaren vijftig het Bijenhuis te Wageningen als eerste in Europa het gewapend kunstraat introduceerde maakte ik er gelijk gebruik van omdat ik vond, als veer-

tienjarige snotaap met minimale praktische ervaring, dat je met modern materiaal moest imkeren. Het is leuk te weten dat ik toen met het droombeeld rondliep ooit grootimker te zullen worden. Het kan verkeren, want momenteel werk ik samen met een bevriend collega-imker op Terschelling en bezitten we samen een veertigtal volken. Mijn imkermaatje gebruikt het niet-gewapende kunstraat en dat houdt in dat hij een aantal dagen druk doende is om vele tientallen velletjes in te smelten.

Het is een aantal jaren gepropageerd om het velletje kunstraat op de onderlat te laten rusten. De bovenkant zou door de bijen keurig aan de bovenlat worden vastgebouwd met als resultaat een fraai uitgebouwde raat. Onbegrijpelijk dat we maar blijven doormekkeren, want onderzoek op de Ambrosiushoeve in 1990 toonde iets anders aan. Ik citeer:

'Aan de onderlat vastgezette kunstraat wordt niet zo mooi uitgebouwd als boven vastgezette kunstraat. Als de kunstraat niet direct wordt uitgebouwd is de kans groot dat ze bol komt te staan tussen de draden'.

Hieraan kan ik toevoegen dat het bovenstuk van het vel vaak omkrult en er warbouw ontstaat. Volg, om ergernis te voorkomen deze manier dus maar niet na. Er is een heel eenvoudige manier om mooi uitgebouwde kunstraat te krijgen, hang ze in de bovenbak.

Leren door noteren

Zo'n notitieboekje is een goudmijn. Leest u even mee? **'10 mei:** *De bloei van de kruipwilg loopt af. Esdoorn nog in volle bloei, paardebloem over hoogtepunt heen. Honingkamers afgenomen. Extra ruimte gegeven met veel kunstraat, gevoerd.*

17/6/95: *Al weken lang de Europese moesson met maxima tussen de 11 en 14 graden. Op de dertiende was er een rustpauze, er werd veel grijs stuifmeel verzameld. Overigens is er weinig te halen. Van de afleggers de vliegopening verkleind in verband met roverij. Broedafleggers boven het Snelgrovebord doen het bijzonder goed, ze profiteren van de warmte van het ondervolk. Er wordt mooi uitgebouwd, wel voeren. Op 26 mei in een drieramer een raat met doppen, op 6/6 werd er getuut. Op 22/6 inspectie op aanwezig zijn broed. Bij het optillen van het dekplankje klonk een oorverdovend gehuil. Verbijsterd heb ik een paar minuten naar het volkje staan kijken, toen voorzichtig een paar raten gelicht. Als verwaasd renden de bijen door elkaar, hier en daar op de raat wanhopig stertelend. De boodschap was duidelijk, moerloos'. In mijn*

imkersleventje heb ik 'bijenwanhoop' in deze mate nog nooit eerder meegemaakt en zo intens beleefd. Dagelijks vertel ik aan de vele bezoekers van ons imkermuseum op Terschelling dat een bijenvolk geen emoties kent. Zo hebben we het toch altijd geleerd? Maar wat is na deze dag de twijfel gegroeid. Tien minuten daarvoor had ik een drieramer gemaakt met een gesloten dop. Nog onder de indruk van het voorafgaande heb ik de dop ruim van de raat gesneden en deze tussen de raten van het moerloze volkje gehangen. Eerst de bovenkant van twee raten wat ingedrukt en in de nu ontstane ruimte voorzichtig de dop laten zakken. Met de was van een paar uitgebroken moercellen is de dop verder bevestigd. Ze werd direct in bezit genomen door een aantal bijen. Natuurlijk was dit het resultaat van het koninginferomoon, maar om de romantiek van deze avond in stand te houden zag ik er een aandoenlijke verklaring in van trouw aan de nog niet geboren koningin. Vurig hoop ik dat de inhoud van de dop niet is beschadigd door het gemanipuleer, want dat verdienen deze bijen niet'.

30 juni: ingehangen dop drieramer volledig ingebouwd, het leek wel een burcht waarin de koningin zat opgesloten. Het volgroeide moertje heeft zich niet kunnen bevrijden en was dood, waarschijnlijk gestikt. Einde verhaal? Nee. Nadat de maximumtemperatuur aan de wal al dagenlang 20 tot 25 graden aanwijst tegen 14 graden op de Wadden met af en toe mist en lage wolkenflarden, is eindelijk ook hier de zomer losgebarsten met een middagtemperatuur rond de eenentwintig graden. Vanmiddag een zwermpje geschept en die kwam als geroepen. De raten van de moerloze drieramer in een zesraams kastje afgeslagen vergezeld van veel rook. Daarna een uitgebouwd raat uit de voorraad ingehangen, drie velletjes kunstraat en nog twee uitgebouwd raten. Opnieuw veel rook en water uit de plantespuit. Daarop het zwermpje afgeslagen. Aldoende de geurindruk van beide volkjes gemaskeerd. Er werd veel gesterteld en gewaaierd, geen vechterij.

17/7: vijf mooie raten broed, overgehangen in tienramer.

31/7: negen raten broed (twee bijgehangen uit een aflegger), honingkamer geplaatst met vijf raampjes voorbouw vanwege komende heidebloei.

22/8: ruimte gegeven, raampjes met voorbouw fantastisch uitgebouwd, twee volledig vergezeld verwijderd plus drie uitgebouwd raten vol honing.

De chaos-aanpak

De geschetste aanpak heeft succes gehad. Niet iedereen zal deze manier van werken op prijs stellen,

maar ook in de bijenwereld geldt 'zachte heelmeesters maken stinkende wonden'.

Wat ik heb gedaan is een nieuwe situatie scheppen voor beide groepen bijen. Door het vervangen van de raten van het moerloos deel door reserveraten zonder de vertrouwde 'eigen' geur plus kunstraat en nieuwe woning was er voor hen niets vertrouwd meer te verdedigen. Een zwerm, groot of klein, heeft nooit iets te verdedigen en deze kwam in een omgeving vol rook. Alle bijen gingen aan de schoonmaak door te waaieren en stertselen. Na het optrekken van de rook was voor alle bijen de situatie ontstaan van nieuwe raten, een jonge koningin en een woning op maat. Dit is mijn chaos-aanpak. Ook toe te passen als er in een volk eierleggende werkbijen aanwezig zijn. De aanpak komt op hetzelfde neer. Zet op de plek van het volk met eierleggende werkbijen een andere bodem met broedbak. Hang hierin twee schone raten aan een zijkant en sla alle raten van het volk met eierleggende werkbijen in deze bak af. Vervolgens van een reservevolkje de raat met leggende koningin opzoeken en even apart hangen, de overige raten afslaan in de nieuwe woning. Alles vergezeld door veel rook en water uit de plantespuit. Aanwezig voer in de raten van het reservevolkje ontzegelen en deze in het midden van de nieuwe woning hangen met daartussen het raam met de koningin. De bak verder opvullen met raten. Liefst met wat ontzegeld voer, anders raten uit het volk met eierleggende werkbijen en die goed nat spuiten. Nooit raten met bultbroed terughangen. Het volk voorlopig met rust laten.

Het weer in november

In de periode 1961-1990 scheen de zon gemiddeld 55 uur, viel er 79 mm regen en was de gemiddelde maximumtemperatuur 8,9°C.

November-maanden

Jaar	Zon uren	Neerslag (mm)	Max.temp. (°C)
1990	normaal	zeer nat (110)	normaal
1991	normaal	zeer nat (112)	normaal
1992	normaal	zeer nat (117)	zacht (10,8)
1993	z.zonnig (79)	droog (51)	zeer koud (5,1)
1994	normaal	droog (48)	zeer zacht (12,6)

Geraadpleegd

Ruijter, A. de, Eijnde, J. van den, Steen, J. van der. Het vastzetten van kunstraat tegen de onder-of bovenlat. Bijenteelt 93(11): 292
Johnson, Hugh, Het bomenboek 1974: 12.

Bijenstand in Nijmegen

Ab Kuypers

'Stadsimker', zo mag je verwachten, is onderhand toch wel een ingeburgerd idee geworden. Toch zal begrip voor deze groeiende groep bijenhouders die in eigen buurt hun heil zoeken niet altijd even groot zijn. Voor veel buitenstaanders blijven, helaas voor ons, bijen nu eenmaal enge dieren. In Nijmegen hebben ze een fraaie gelegenheid het publiek vertrouwd te maken met het voorkomen van honingbijen. Toen op de eerste zonnige en warme zaterdag in april de imkersvereniging 'Nijmegen' e.o. haar bijenstand na een grondige renovatie heropende, was Bijen daarbij aanwezig. Een verslag van 'zomaar' gesprekjes, gerichte vragen en toespraken.

Een park met allure

Zeg maar gerust 'hartje stad', want daar bevindt in Nijmegen zich het Goffertpark. Een 'werkverschaffingsproject' uit de crisisjaren van voor de laatste wereldoorlog. Nederland staat er vol mee.

'Zoals de meeste gemeenten in ons land stond ook Nijmegen er slecht voor in die crisisjaren', begint voorzitter van de imkersvereniging, Marcel Hallmans, als eerste spreker zijn welkomstwoord. 'Er was een hoge werkeloosheid. Om de mensen aan de slag te houden werden allerlei projecten verzonnen. De toenmalige burgemeester van Nijmegen kwam met een plan voor wat uiteindelijk het Goffertpark is geworden. Het moest een echt volkspark worden, naar voorbeeld van grote wereldsteden. Sport en recreatie moesten er hand in hand gaan.'

Het terrein waar, na toestemming uit Den Haag, kon worden begonnen was een woest terrein met hoogten en laagten. Daar bevonden zich houtwallen, heide, dennebomen en weiden. Ooit was hier een boerderijtje, bewoond door een forse boer, Jan Derksen, die in de volksmond vanwege zijn gestalte 'De Goffert' werd genoemd. Hij zou onbedoeld de naamgever worden van dit park.

Een bijenstal

Na de oorlog, in 1948, is hier, aan de Muntweg, op initiatief van de Vereniging voor Natuurschoon een bijenstand ontstaan. De bewoners van deze Muntweg zijn de naaste burens van deze stal waarop zij omhoogkijkend een eerste uitzicht hebben. In de loop der jaren is deze twee maal door brand getroffen.

Mede door het oorspronkelijk rieten dak. Zaterdag 22 april vond de heropening plaats van deze unieke stal.

Voorzitter van imkersvereniging 'Nijmegen' e.o.: 'De laatste keer dat de stal is afgebrand was in 1992. De oorspronkelijke stal was kleiner. Bij de laatste renovatie, waaraan wij vorig jaar zijn begonnen, is er een stuk aangebouwd. Momenteel staan hier twaalf bijenvolken opgesteld. Daar komen nog een stuk of zes bij. Wij houden hier Buckfastbijen omdat deze nauwelijks steken. Dat vinden wij voor een plek als deze wel een vereiste. Het publiek moet geen hinder ondervinden van de bijen.'

'Nu is onze herbouwde stal voor het eerst volop in gebruik. Wij organiseren hier de praktijklessen van onze cursussen die wij zelf organiseren. Sinds 1993 is de stal ons eigendom, vanwege de privatisering van de Goffert.' Omringd door flinke aantallen, uit de kluiten gewassen Noorse essen, kastanjes en diverse lindesoorten lijkt de plaats waar de stal is gesitueerd een kleine luthof. 'De bijen blijven hier het jaar rond staan. In het park is voldoende dracht. In elk seizoen kunnen de bijen hier hun kostje wel bij elkaar scharrelen.'

Ondanks individualisering

Op de achtergrond het stadse geluid en autoverkeer. Toevallige wandelaars en hondenuitlaters komen nieuwsgierig op de diverse informatiekramen af. Eerst wat aarzelend, maar snel verandert hun afzijdigheid. In ieder geval laten zij zich de aangeboden mede goed smaken. Misschien uit beleefdheid. Ik weet het niet. In ieder geval sluiten zij zich aan bij de reeds aanwezigen, wanneer de officiële opening begint. Later hoor ik dat de eigen leden het een beetje hebben laten afweten. 'Ach ja, de imkers zijn vandaag met dit mooie weer bij de bijen, hè,' vergoelijkt de voorzitter hun afwezigheid. Als tweede gast komt Frans Janssen, Hoofdbestuur lid van de VBBN, aan het woord. Hij vindt: '...het heel bijzonder dat in deze tijd mensen samen iets gaan opbouwen. Ondanks de individualisering, ook imkers zijn ego-trippers. Het virus van bijhouden raak je nooit meer kwijt, dat wil je doorgeven. Het oeroude verhaal van de bijen, dat wil je uitdragen'. Daarom vindt hij een bijenstal, die zoals die vandaag in de belangstelling staat, erg belangrijk. Bovendien, wellicht om de aanwezige niet-imkers er nog maar weer eens van te overtuigen, legt

Frans Janssen het belang van de bestuivende eigenschappen nog eens uit. 'Daardoor ontstaan belangrijke meeropbrengsten in de land- en tuinbouw. Maar ook de bestuiving van siergewassen is van groot belang. Daardoor ontstaan meer vruchten en zaden en vindt er een toename van de gehele sierwaarde plaats. Nijmegen mag trots zijn op deze imkersvereniging.' Waarna de voorzitter een verenigingsvlag als geschenk namens het Hoofdbestuur in ontvangst mag nemen.

Het onthullen van het verenigingsbord door Frans Janssen gaat zo snel dat het niet lukt dit op de gevoelige plaat vast te leggen.

Verenigingsgevoel

Voor het volgende deel van de officiële opening was de wethouder Stadsontwikkeling Thielen met o.a. volkshuisvesting in zijn portefeuille uitgenodigd. In eerste instantie een beetje verbaasd dat uitgerekend hij was gevraagd heeft hij er maar de draai aangegeven dat bij alles met huisvesting te maken hebben. De samenwerking met de gemeente was het werk van zijn voorganger. 'Ik sta dus eigenlijk te pronken met anderzamen veren. Het park, dames en heren, is behoorlijk in de verloederung geraakt. Vanuit de bevolking kwamen daar terecht klachten over. Wij zijn op zoek gegaan naar middelen om het park weer op te kunnen knappen. De gemeente Nijmegen wil niets liever dan het Goffertpark in zijn oude glorie herstellen. Ik hoop met hulp van de parkwachters het vandalisme tegen te gaan. Hierbij hebben we ook de hulp nodig van omwonenden. Alles staat of valt met eigen werkzaamheid. Het is plezierig te mogen constateren dat het verenigingsgevoel weer terugkomt. Naast de vrijwillige vanden kennen we gelukkig ook vrijwillige opbouwers. Ik feliciteer de vereniging met hun nieuwe stal. Het Goffertpark staat hoog op onze agenda.' Zo werd het, ondanks het feit

dat er op korte termijn geen verkiezingen gehouden worden, toch nog een politiek getint praatje, waarna de wethouder een aantal papieren bijen, vastgebonden aan gele ballonnen mocht oplaten.

Zo maar een praatje

Het aardige van een bijeenkomst als bij een opening van een bijenstal, is dat je er menig imker ontmoet waarmee je een praatje maakt. Niets leuker dan zomaar wat anoniem tussen de aanwezigen rond te zwerven. Zo krijg je nog eens wat te horen. Bijvoorbeeld dat Marcel Hallmans een goede voorzitter is. 'Een boegbeeld', noemde iemand hem. En dat het werk in en aan zo'n stal in feite maar op

enkele schouders rust. 'Het is jammer, in het verleden was de bijenstand altijd bemand. Mensen konden er altijd terecht. Tegenwoordig wordt dit soort werk maar door enkele actievelingen gedragen.' En dat uit de oude notulen blijkt dat bij de eerste opening van de stand in 1950 er ook maar weinig imkers aanwezig waren. 'Nijmegen' e.o. is niettemin een vereniging met niet minder dan tachtig leden. Met een maandelijkse thema-avond en jaarlijkse cursussen, zowel voor beginners als voor gevorderden, een actieve club. Gelukkig voor clubs en de gehele bijenhouderij zijn er nog altijd vertegenwoordigers van het uitstervend ras mensen dat zich met grote ijver voor hun liefhebberij inzet. Mede van hen moeten wij het hebben voor de bevordering van de bijenteelt. En dat lijkt deze middag aardig te lukken. Voorzitter Marcel Hallmans gaat ondertussen 'van notitieblok naar notitieblok', daartoe gedwongen door aanwezige persmensen. Over een toevallig opgevangen vraag: 'Wat is er nu zo leuk aan het bijenhouden' kan ik alleen maar zeggen dat er kennelijk nog heel wat uit te leggen is aan de buitenstaanders. Met projecten als die in de Goffert zal dat zeker wel lukken.

Een Oost-Gronings projekt

'Het blijft een aangelegenheid voor het Noorden'

Ab Kuypers

Samenwerking tussen landbouw, imkerij en VVV heeft er in het Oost-Groningse toe geleid, dat daar afgelopen zomer een opvallend project van start kon gaan. Verspreid over verschillende braakliggende percelen is in totaal 130 hectare *phacelia* ingezaaid. Ogenschijnlijk niets bijzonders. In dit geval gaat het echter om meer dan zomaar een braaklegproject. Het stelde imkers in staat mee te helpen aan een nieuwe ontwikkeling in een min of meer versukkelend gebied. Voortrekker was het 'Noordelijk Agrarisch Innovatiecentrum' (NAI). Bijen sprak met Donny Doornbos, projectmedewerker van het NAI en uitvoerder van dit project.

Het veranderende 'Oldambt'

Het Oost-Groningse gebied Het Oldambt is van oorsprong een agrarisch gebied met van oudsher het accent op de akkerbouw. 'Vroeger was dit de graanschuur van Nederland', aldus Donny Doornbos, 'maar er is de laatste jaren heel veel aan het veranderen. Nu heerst er grote werkloosheid. Er is een enorme terugloop in de akkerbouw, onder andere doordat er een overschot aan producten was ontstaan. Er komen hier nu steeds meer veeteeltbedrijven.'

Om het gebied een prikkel te geven zijn er plannen ontwikkeld voor de aanleg van 'De Blauwe stad', dat in de buurt van Winschoten gerealiseerd moet worden. Het omvat onder meer de aanleg van een groot meer, omgeven door een bosgebied. Mede met de bouw van huizen voor permanente bewoning én recreatiewoningen hoopt men met de te verwachte komst van nieuwe bewoners een impuls aan dit gebied te kunnen geven. Met de verwezenlijking van dit plan is uiteindelijk een oppervlakte van 1.000-1.500 hectare gemeoid. Grond, die grotendeels gevonden zal moeten worden bij de boeren.

Duidelijkheid

'Dit plan vraagt veel van de landbouw in dit gebied', vervolgt Donny Doornbos. 'De betreffende agrariërs voor wie de plannen nogal wat gevolgen hebben willen graag over hun zaken meeprenen. In Het Oldambt zit tevens een zekere negatieve kern die het niet bepaald ziet zitten met de toekomstige bestemming

van hun gebied. Daarom is er de werkgroep 'Landbouw Oldambt' opgericht, bestaande uit boeren en het Landbouwschap.'

'In de slijpstream van de Blauwe Stad wil men het groene gebied laten meeprofitieren van ontwikkelingen die op stapel staan.'

Het Noordelijk Agrarisch Innovatiecentrum

Het NAI is in 1991 opgericht met als doel projecten ten behoeve van de landbouw te ontwikkelen waarbij bepaalde geldstromen moeten vrijkomen, die anders niet (meer) beschikbaar zouden zijn. Het NAI is vooral een bureau dat projecten opzet.

'Ons concept is bruikbare ideeën te ontwikkelen, waarmee mensen zelf aan de slag kunnen. Voor specialistische klussen die daarbij voorkomen huren wij specialisten in. We zoeken daarbij naar alternatieven voor agrariërs. Er lopen inmiddels diverse projecten. We verdiepen ons daarbij ook in de biologische landbouw en zijn wij actief in milieu-samenwerkingsverbanden. Als laatste mag niet ongenoemd blijven dat wij ook met boeren in groepsverband allerlei zaken doorspreken. Vooral de psychologische effecten, veroorzaakt door de moeilijke positie van boeren, krijgen daarbij de aandacht.'

Het 'project Oldambt'

Oude problemen, hand in hand met nieuwe ontwikkelingen hebben er samen voor gezorgd dat het NAI een eerste idee heeft uitgewerkt voor een nieuwe ontwikkeling in het gebied. Donny Doornbos: 'Vanuit de gedachte dat er met het groene land rondom de Blauwe Stad iets gedaan moet worden zijn wij betrokken geraakt bij deze plannen. Daarbij wilden wij niet persé wachten totdat een eventueel besluit met de Blauwe stad te beginnen. We wilden nu al laten zien dat er best goede dingen te verwezenlijken zijn. In het Oldambt ligt een groot areaal landbouwgrond braak. Bij de boeren bestaat al langer een zekere onvrede over de zwarte akkers die dat oplevert. De werkgroep 'Landbouw Oldambt' ging de boeren stimuleren om in ieder geval de braakliggende akkers te gaan inzaaien. Er is daarbij nadrukkelijk op gewezen dat men dan net zo goed *phacelia* kan gebruiken als iets anders. *Phacelia* is behalve een goede groenbemester een

aantrekkelijke landschapsverfraaier. Op dit laatste aspect is ook weer ingespeeld. Zoals men vroeger jaarlijks een koolzaadroute had uitgezet, gebeurt dit nu door de Phacelia velden.'

Onder de titel 'Het Oldambt, de bloeiende verrassing' is door de VVV Winschoten een toeristische route uitgezet, welke zowel met de auto, 75 km, als op de fiets, 30 km, kon worden afgelegd. In de routebeschrijving, als een klein fraai boekwerkje uitgegeven, wordt informatie over het gebied in al zijn facetten gegeven.

Meerkosten

Phacelia is niet de goedkoopste groenbemester. Ten opzichte van gras, veel gebruikt op braakliggende grond, zit er een meerprijs aan. 'Om die meerkosten te kunnen wegwerken heb ik contact gezocht met de bijenhouders om hier bijenvolken te plaatsen. Het plaatsingsgeld zou kunnen meehelpen die kosten enigszins te dekken. Toen bleek dat de Groningse imkers zelf voldoende volken konden leveren, is contact gezocht met de Drentse bijenhouders. Ook zij kwamen maar al te graag. Zodoende konden we toen wel aan de in totaal geplande 400 kasten komen. Het plaatsen van de bijenvolken is helemaal via de bijenhoudersorganisatie verlopen.

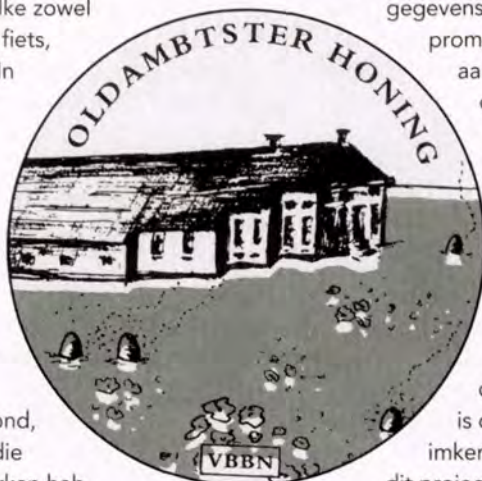
Door de vele publiciteit in onder andere allerlei agrarische tijdschriften kwamen er zelfs aanmeldingen uit het Zuiden van het land. Deze imkers heb ik moeten teleurstellen. Dit project is echt voor de mensen uit ons Noorden.'

Promotie

De oproep van het NAI: 'Maak Het Oldambt mooier, zaai phacelia' is niet zonder gevolgen gebleven. Het project dat dit jaar van start is gegaan is in feite een mes met meerdere snijkanten. Wat betreft de imkers, zij helpen mee aan de ontwikkeling van Het Oldambt en profiteren tegelijkertijd van nieuwe drachtgebieden. Verder is de promotie van zowel phacelia als groenbemester, de honing die dit oplevert, als ook de toenemende natuurwaarde van het gebied in dit project samen gekomen. Voor de verkoop van 'Oldambter phaceliahoning' is zelfs een eigen etiket ontwikkeld.

Een reactie

In zijn functie als secretaris van de Kring Groningen heeft Rinus Kurvink namens de imkers deelgenomen aan het overleg met het NAI. In een eerste reactie laat hij weten dat wat betreft de honingopbrengst er niets te klagen lijkt. Hoewel hij daarover nog geen gegevens heeft lijkt men alom tevreden. De promotie heeft weliswaar nog de volle aandacht maar wil nog niet echt van de grond komen. De verkoop van de 'Oldambter honing' verloopt voornamelijk via de particuliere imker. 'Alle goede zaken beginnen langzaam, we proberen ook via de VVV bekendheid te geven aan de honing', aldus Rinus Kurvink. Hij vervolgt: 'Voor het Noorden is dit een groots gebeuren. Op zich is de zaak nog niet geëvalueerd met imkers en boeren. Wat ons betreft krijgt

dit project volgend jaar een vervolg. Een knelpunt is echter de houding van de Overheid. De vraag hierbij is of op deze manier al dan geen inkomsten voor de landbouwers ontstaan. We gaan echter maar van een positief resultaat uit en hopen volgend jaar zelfs een nog groter areaal phacelia ingezaaid te krijgen. Er is nu al sprake van de theoretische mogelijkheid van rond de 400 hectare. Ik wil daarbij echter nu reeds aantekenen dat dit niet betekent dat wij hier straks half Nederland kunnen ontvangen. Het is en blijft een aangelegenheid voor het Noorden.'

Hoeveel chromosomen hebben imkers?

Onder bovenstaande variant op een reeks artikelen van Job van Praagh in Bijen heeft Catherine Reker een controverse aan de kaak gesteld. Haar gedachten hierover de vrije loop latend schrijft zij:

Sektarisme

Zittend in de ontwakende natuur heb ik zojuist in twee verschillende tijdschriften gelezen: Ten eerste, in het blad van BBV (Buckfast Belangen Verenigd) een op heldere wijze beschreven, interessante uitleg over de familiebanden tussen Buckfastbijen en Carnica's en de eventuele verschillend uitgevoerde bijendans door deze rassen. Ten tweede, in 'betere bijen op onze standen', uitgegeven o.a. door Jean Camerlinck van de KVI (Koninklijke Vlaamse Imkersbond) die zelf met Carnicabijen werkt, een artikel van zijn hand over selectie.

Al lezend schiet mij onwillekeurig de vraag door het hoofd waarom imkers vaak zo fanatiek een zeker sektarisme willen prediken? De artikelen waar ik hierboven op doelde zijn wars van fanatisme. Toch kom je het zo vaak tegen. Ik vraag me daarbij af of het dan nog wel gaat om bijenhouden, onze gezamenlijke hobby, of gaat het over je gelijk halen? Anderen met een beschuldigende vinger nawijzen?

De bekende Duitse theoloog Drewermann zegt ergens: 'De kerk heeft de plaats van God ingenomen. Neemt men de mens zijn vrijheid af dan houdt hij op mens te zijn.' Een parallel met de imkerij drong zich aan mij op. De naam van het ras heeft de plaats van de bij ingenomen. Er is een complete verzuiling aan het plaatsvinden tussen aanhangers van de verschillende bijenrassen.

Met respect

Je hoort wel beweren: 'Zonder fusie van imkers-organisaties komen we er niet.' Nu, laat ons eerst maar eens met respect 'andersdenkenden' de vrijheid gunnen die zij verdienen. Of het nu om Buckfast zus of zo gaat, om Carnica dit of dat of om de 'Bommel' (kruising tussen bij en hommelmel). We houden van bijen en daarom houden we bijen. Op welke wijze we verder bijen houden, daarin verschillen we van persoon tot persoon. Degenen die een bijenvolk hebben uit verwondering over pure natuur die van dichtbij te observeren is bij de omgang met honingbijen zijn daar volmaakt gelukkig mee. Anderen zijn produktiegericht,

misschien telen zij moeren, of oogsten honderd kilo honing per volk. Een derde groep heeft adequate kennis om met succes bestuivingsimker te kunnen zijn. Met welke bij dat allemaal gebeurt?

Versillen toegestaan

Misschien is het de spreiding van genetisch materiaal die ons imkers in zoveel sub-volken verdeelt. Evenals de koningin met zoveel darren paart om de soort gezond te houden, met veel genetische variatie. Zoveel soorten imkers en even zoveel rassen bijen kunnen in ons voortbestaan helpen. We mógen verschillen, alsjeblieft. Geen naijver naar mensen die ondernemend zijn en iets nieuws proberen. Wees maar nieuwsgierig naar hun bevindingen en luister met respect naar elkaar.

In plaats van bijen te promoten zoeken sommige imkers nu regelmatig de aandacht van de pers met beschuldigingen naar anderen en negatieve uitspraken over elkaar.

Een gezonde imkerij heeft al onze energie nodig. Het valt me op dat we vaak zo eensgezind en enthousiast zijn tijdens lezingen waar over bijen wordt gepraat. Even vaak treffen mij de polemieken die ontstaan tijdens vergaderingen. Een simplistische voorstelling van zaken? Wellicht. Maar ik roep op om samen de schouders te zetten onder de bevordering van de bijenteelt. Let wel: zonder hoofdletters en zonder onderscheid naar voorkeur.

Dit moest mij bij het begin van een nieuw imkerseizoen even van het hart. In die natuur hebben wij in ieder geval een gezamenlijke noemer: onze bijen!
Catherine Reker, bijengeek

Wintersterfte, enkele andere gezichtspunten

In Bijen 5(4): 142 'Nogmaals wintersterfte' beschrijft de heer A.P. Kole zijn droevige ervaringen met wintersterfte. Graag wil ik een drietal gezichtspunten naar voren brengen die mijns inziens een rol spelen bij het verschijnsel wintersterfte.

Wintersterfte is een gecompliceerd verschijnsel. Daarbij zijn vele factoren in het spel. Een factor waar zelden of nooit over wordt gesproken is de aan- of afwezigheid van aardstralen. Het is aannemelijk dat bijenvolken een langdurig verblijf op plaatsen waar aardstralen zijn niet overleven. De heer Kole heeft

sinds tien jaar last van wintersterfte. Indien de volken die doodgaan steeds op dezelfde plaats staan dan is het zeer wel mogelijk dat aardstralen de boosdoener zijn. De hulp inroepen van een ervaren wicelroedeloper, en de bijenstand en directe omgeving laten onderzoeken.

Ik ben zeer geïnteresseerd in ervaringen van imkers en bijen met aardstralen. Wellicht kunnen andere imkers hun voordeel doen met het uitwisselen van ervaringen in **Bijen**. Een probleem bij het aardstralenonderzoek is het kwalitatieve karakter. Modern wetenschappelijk onderzoek is vooral georiënteerd op kwantitatieve gegevens en dat ligt wat lastig.

Een tweede gezichtspunt wat ik te berde wil brengen is de methode van imkeren. De heer Kole schrijft daar niets over. Zeer algemeen gebruikelijk is het toepassen van zwermverhindering door gebruik te maken van het feit dat moerloze volken redcellen gaan trekken. Een redcel is een kunstgreep van een moerloos volk om te overleven. In het algemeen zijn redcelmoeren van mindere kwaliteit dan moeren uit echte moerdoppen. Door systematisch met redcelmoeren verder te kweken vermindert de vitaliteit van de volken. Het ligt voor de hand om te veronderstellen dat minder vitale volken de moeilijke winterperiode niet zullen overleven. Ik geef in overweging om de bijen gewoon te laten zwermen. Wat maakt het uit of je zo nu en dan een zwerm mist of dat ze 's winters doodgaan? Een belangrijk bijkomend voordeel van het zwermen is de broedloze periode waarin ontzettend veel varroamijten vallen zonder dat chemische bestrijdingsmiddelen nodig zijn.

Als derde gezichtspunt wil ik de kwaliteit van het wintervoer aansnijden. Met de kwantiteit zit het bij de heer Kole wel goed, maar hij schrijft niets over de kwaliteit. Hoeveel honing mogen de bijen zelf houden? En de suikeroplossing gaat daar nog kamillethee (of andere inwinterkruiden) doorheen?

Tenslotte nog iets over de Steen der Wijzen. Nou die bezit ik zeker niet, maar het zou mij verbazen als we als imkers gezamenlijk hem ook niet zouden hebben. Ieder van ons heeft vast wel een klein stukje. Maar nu nog in elkaar zetten. Dat kan door onze ervaringen uit te wisselen, zowel positieve als negatieve ervaringen. Van beide kunnen we immers wat leren. Ik hoop dan ook van ganser harte dat veel imkers hun ervaringen in **Bijen** zullen vertellen.

Hans Meyer, Zeist

Bijesteken behandelen

Een reactie die bij me opkwam bij het lezen van 'Bijesteken behandelen' in **Bijen** 4(9): 234 is de volgende: Bijesteken behandelen is twee, maar bijensteken voorkomen is één! Het is zaak om op de juiste manier gebruik te maken van rook bij het lostrekken van dekplanken, dekkleedjes, of, zoals in het geval van Claudio van de Wetering, een plaatrooster. Het is belangrijk dat alle bijen even met rook in aanraking komen. Dus niet in één keer de dekplank lostrekken maar eerst de dekplank een beetje optillen en vervolgens meteen wat rook eronder blazen. Op deze manier ontsnappen er geen bijen die niet met rook in contact zijn geweest en agressie blijft achterwege.

J.G. Nolst Trenité, voorzitter VBBN Velsen e.o.

Kappen of injecteren!

Bij toeval ontdekte ik dat de lindebomen, mogelijk ook esdoorn en andere honingdauwgevendende bomen, in Sittard, geïnjecteerd waren met de voor bijen en hommels uiterst giftige stof Orthene. Onder deze bomen lagen hier en daar dode hommels en bijen. Een wandelaar vertelde mij dat de bomen een week daarvoor door de Heidemij waren geïnjecteerd. Het was hem opgevallen dat het twee tot drie dagen daarna onder en om deze bomen bezaaid lag met dode bijen en hommels. Dat er een week later nog maar beperkt dode bijen en hommels lagen wordt veroorzaakt door een aantal factoren. Mezen, egels, muizen e.a. eten deze dode of verlamde insecten op, met alle negatieve gevolgen nadien. De informatie in de volken van deze dracht neemt af met het afsterven van de haalbijen. En heeft het injecteren na 2 à 3 dagen haar volle uitwerking op de op de boom verblijvende schild- en dopluizen. Na het afsterven van deze 'parasiterende' Lachniden (luizen) zal ook de productie van honingdauw wegvallen. In deze 2 à 3 dagen zullen wel bijen en hommels gretig met de licht met Orthene besmette honingdauw snoepen. Alle kleine beetjes, zijn voor bijen en hommels in dit geval al gauw te veel. Thuisgekomen heb ik onmiddellijk de AID gebeld, welke binnen een uur op de plaats des onheils was (pluimpje). Na informatie ingewonnen te hebben bij de Openbare Werken van de gemeente

Sittard, bleek het niet te gaan om een overtreding. Twee jaar geleden heeft de Heidemij in Maastricht als proefproject lindebomen geïnjecteerd en sinds 21 april 1994 is het injecteren van laanbomen, ter bestrijding van schild- en dopluizen toegestaan.

Dit alleen voor de bescherming van onze heilige koe, de auto. Om deze reden hebben vele gemeenten moeten kiezen tussen kappen of injecteren. Om het straatbeeld te behouden met (levend) groen en de milieubewustwording een niet al te grote deuk te geven is ook in de gemeente Sittard gekozen voor een relatief onopvallende manier: d.m.v. injectering het leven in het groen om zeep te helpen. Het injecteren van laanbomen tegen de schild- en dopluizen is alleen toegestaan indien de boom volledig is uitgebloeid met als laatste toelaatbare datum 15 augustus.

312 Oplettendheid van iedere imker, bij het injecteren van laanbomen, is zeker op zijn plaats.

Helaas sterven onschatbare hoeveelheden bijen en hommels ondanks de zo goed bedoelde veiligheids-termijn. Een zeer gerenomeerd Sittards imker was het opgevallen dat zijn gezonde, zeer sterke volken, kort na de lindebloei, aanzienlijk in sterkte waren teruggelopen. Dit sinds twee jaar.

P. Elshout, Susteren

Proevenboekje Ambrosiushoeve

De Stichting Landelijk Proefbedrijf voor Insektenbestuiving en Bijenhouderij 'Ambrosiushoeve' heeft een proevenboekje uitgebracht. Dit omvat de verslagen van het onderzoek van de Ambrosiushoeve over de jaren 1992 t/m 1994. In dit boekje worden de onderzoeken beschreven van vier hoofdthema's, te weten: teelt van honingbijen en andere bestuivende insekten, bijenziekten, bestuiving en gewasbeschermingsmiddelen.

Het proevenboekje is te bestellen door overmaking van f8,20 op rekeningnummer 15.12.03.814 van de Ambrosiushoeve bij de Rabobank in Tilburg. Het gironummer van de bank is 10.88.813.

Reacties voor deze rubriek graag sturen naar:
 Vraag & Antwoord, Postbus 198, 6720 AD, Bennekom.

15. Het overleven van varroamijten na het kappen van darrebroed

Is het u bekend hoe het zit met de overlevingskans van de varroamijt in gekopt darrebroed? Is het nodig dat de poppen uit de cellen worden getrokken of kan dit aan de bijen worden overgelaten? Ik meen te weten dat deze pop weer kan dienen voor de voedselbereiding door de voedsterbijen. Deze gedachten speelden mij door het hoofd bij het afwerken van de darreraatmethode. Dit vraagt G.P. Met, uit Vorden. *Bij het toepassen van een darreraatmethode is het van belang om het darrebroed na het kappen uit de cellen te verwijderen, bijvoorbeeld door het uitspoelen van de raat met een waterstraal of handdouche. Nadat deze raat aan de lucht gedroogd is kan hij opnieuw worden gebruikt.*

Het is niet aan te bevelen om dit werk door de bijen te laten opknappen omdat in de gekopte darrecellen nog veel mijten aanwezig kunnen zijn. Alhoewel bijen de jonge larven wel opeten worden oudere larven en beschadigde poppen als regel naar buiten gesleept.

16. Toelating bestrijdingsmiddelen

In het verslag van de bijeenkomst van de Bedrijfsraad las ik over de beëindiging van de toelating van mierezuurplaten. Wat wordt hier precies mee bedoeld? ook een vraag van G.P. Met, Vorden.

Het toelaten van een bestrijdingsmiddel bijvoorbeeld voor het gebruik in bijenvolken tegen de varroamijt moet door een organisatie worden aangevraagd bij het College Toelating Bestrijdingsmiddelen. Deze toelating wordt alleen verstrekt wanneer het op de aangegeven wijze gebruiken van dit bestrijdingsmiddel geen gevaar oplevert voor de mens (de consument van bijenprodukten) en voor de bijen. Wanneer uit onderzoek blijkt dat het bestrijdingsmiddel aan de gestelde eisen voldoet, verstrekt dit College, na betaling van een bepaald bedrag door de aanvragende organisatie, de toelating van het bestrijdingsmiddel. De toelatingsperiode is van beperkte duur, wanneer het College onder voorbehoud een toelating verstrekt en aan de producent van het bestrijdingsmiddel verdergaande eisen stelt zoals bijvoorbeeld schadelijkheid van het bestrijdingsmiddel voor de natuur. Zie ook: A. de Ruijter: De toelating van bestrijdingsmiddelen in Nederland, Bijen 3(6): 174-175 (1994).

Kennismaking met een Hongaars imkers-echtpaar

S. Notermans, Bilthoven

Dit jaar was het voor ons mogelijk de familie-vakantie in Hongarije door te brengen. Begin augustus moest ik voor mijn werk in Boedapest zijn en dat was dan ook een belangrijke reden om naast een weekje Boedapest ook een stuk van het binnenland van Hongarije te verkennen. We kwamen terecht in Borsodbota, een klein dorp dat iets ten oosten van Ozd is gelegen en wel vlak bij de grens met Slowakije. De streek is nauwelijks geschikt voor landbouw. Het gebied is daarvoor te heuvelachtig en de bodem is van een slechte kwaliteit en heeft vaak een rotsachtige ondergrond. De Hongaarse overheid heeft dan ook grote delen als beschermd natuurgebied ingericht. Het gevolg is dat de hellingen, die maar voor een klein deel bebost zijn, overgroeid zijn met bloemen.

In de bossen komen veel acaciabomen voor. Rondom de dorpjes zijn fruitbomen aangepaltn, voornamelijk een verwilderde pruimesoort (kwetsen?), dat de basis vormt voor de palinka. Palinka is een sterk alcoholische drank die gedestilleerd wordt uit het vergiste sap van een mengsel van bovengenoemde pruimen, perziken, appels, enz. In Borsodbota maakten wij kennis met de familie Tuza, een imkers-echtpaar in hart en nieren. Samen verzorgen zij een vijftigtal bijenvolken. Hun vakmanschap en de eenvoud van imkeren wekte mijn belangstelling. Zij waren gaarne bereid mij tekst en uitleg te geven van hun werkwijze. Opmerkelijk was dat hun wijze van imkeren niet eens zoveel met de in Nederland meest gangbare methode verschilt (voorkomen van zwermen door het volk voldoende ruimte te geven en het verwijderen van de koningin net voordat zich zwermneigingen manifesteren). Bijzonder is echter het soort raampjes dat door hun wordt gebruikt. De heer Tuza is van beroep timmerman en heeft al zijn kasten zelf in standaardmodel ontworpen. Zijn standaardkast bestaat uit een broedkamer en een honingkamer. De broedkamer bevat elf ramen met de afmetingen: hoogte 36 cm, breedte 42 cm en een raatdikte van 2,5 cm. De honingkamer bevat slechts acht ramen

maar van een geheel ander formaat. De hoogte is 23 cm, de breedte 42 cm en de raatdikte was 4,3 cm! Voor mij was vooral de dikte van de raat geheel nieuw. Alleen de raatdikte van de Langstroth honingkamer, die 3,5 cm bedraagt, benaderd enigszins deze dikte. Ter vergelijking: de raatdikte van de in Nederland gestandaardiseerde honingramen bedraagt 2,2 cm. Uiteraard was de heer Tuza bereid mij de redenen van deze opmerkelijke maten van zijn 'spek'-honingraten prijs te geven.

De 'spek'-raat methode

Zij noemden mij een drietal zeer belangrijke voordelen van deze 'spek'-honingraten.

- *Imkeren zonder rooster*: Als meest belangrijk voordeel noemden zij dat er zonder rooster kan worden geïmkerd. Immers als gevolg van de dikte van de raat is de diepte van de cellen ca. 2,15 cm. Hierdoor is het voor de koningin niet mogelijk om eitjes op de bodem van deze cellen te leggen. Inspectie van een aantal kasten bevestigde deze uitspraak.

- *Lange levensduur van de raat*: Een ander belangrijk voordeel is dat deze honingramen een imkersleven lang meegaan. Immers, de raat wordt niet gebruikt voor de produktie van nakomelingen. De heer Tuza gaf aan dat om van de lange levensduur te profiteren het dan ook aanbeveling verdient om alleen het beste materiaal voor de produktie van deze ramen te gebruiken. Hij beveelt daarbij het gebruik van roestvrij staaldraad aan met een \varnothing van 0,4 mm.

- *Wasmotbestendig*: Als derde voordeel gaf de heer Tuza aan dat de raat wasmotbestendig is. Mogelijk is dit een gevolg van het gegeven dat de raat niet voor broed gebruikt is. De ramen van de broedkamer worden door hem in een gesloten kast gehangen en met zwavel berookt. De honingraten daarentegen worden slechts op een droge plek opgeslagen en ondergaan geen verdere behandeling. Naast bovengenoemde voordelen zijn er ook enkele additionele voordelen zoals de tijdswinst bij het oogsten van de honing. Er zijn namelijk minder raten te ontzegelen en te slingeren. De inhoud van een honingraam bedraagt ca. vier liter! Voor de produktie

van de honingraten wordt door de heer en mevrouw Tuza uiteraard gebruik gemaakt van kunstraat. Bij de uitbouw van de raat moet wel een rooster worden gebruikt. Immers de koningin mag geen kans geboden worden om tijdens het uitbouwen van de raat eitjes te leggen in de nog niet geheel uitgebouwde cellen.

Is imkeren in Nederland met deze 'spek'-honingraat mogelijk?

De in Nederland gebruikte afmetingen van broed- en honingkamers zijn uiteraard zo veel mogelijk aan de hier heersende klimatologische omstandigheden aangepast. Jarenlange ervaring heeft uitgewezen dat de gebruikte en ook gestandaardiseerde afmetingen gemiddeld vrij goed voldoen. Toch is het opmerkelijk dat ten aanzien van de honingkamer geen gebruik is/wordt gemaakt van de voordelen van de door de heer en mevrouw Tuza gebruikte honingraten. In principe kunnen deze raten ook gebruikt worden in de in Nederland gebruikelijke formaat honingbak. In plaats van de gebruikelijke tien ramen met de afmetingen van 14 x 16 x 2,2 cm (hxbxd) kunnen er zeven ramen van eenzelfde afmeting worden geplaatst maar dan met een raatdikte van 4,4 cm. De onderlinge afstand tussen de ramen bedraagt 0,8 cm. Deze ramen zijn makkelijk zelf te maken door twee standaardformaat honingkamerramen aan elkaar te bevestigen. De inhoud van een dergelijk raam bedraagt ca. 2,2 liter. Zeven van deze ramen geplaatst in de standaard broedkamer hebben dan een gezamenlijke inhoud van ca. 15 liter, hetgeen overeenkomt met een maximaal te oogsten hoeveelheid honing van ca. 25 kg.

Wanneer in het voorjaar gestart wordt met een volk bestaande uit een broedbak dan kan al snel de honingkamer met uitgebouwde 'spek'-raten worden geplaatst. De koningin zal deze raten niet beleggen. Het later plaatsen van een tweede broedkamer vertraagt het zwermen. Er kan dan mogelijk al geoogst worden nog voordat er zwermneigingen zijn. Na het oogsten en het eventueel verwijderen van de koningin kan de honingbak weer worden teruggeplaatst op de twee broedbakken.

Nog enkele andere aspecten van het houden van bijen in Hongarije

- *Kalkbroed*: De heer en mevrouw Tuza hebben, evenals naar hun zeggen vele collega-imkers, vrij veel last van kalkbroed. Aantasting van het broednest blijft vaak niet tot het voorjaar beperkt. Algemene hygiënemaatregelen en het droge landklimaat dat er eerst, blijken eveneens onvoldoende te zijn. Het is voor hun dan ook noodzaak kalkbroed te bestrijden.

Hiertoe wordt door hun een schimmelwerend middel (fungicide) gebruikt dat per 100 gram produkt 4 gram van het natriumzout van parachloorbenzoezuur en 10 gram zinkoxide bevat. Het middel, dat in een strooibus zit, wordt over de raat gestrooid waarbij getracht wordt te voorkomen dat het in open broed terecht komt. De bijen behandelen het poeder alsof het stuifmeel is en stoppen het in de lege cellen. Hierdoor worden schimmeldelen die zich in de cellen bevinden afgedood.

- *Varroamijtbestrijding*: Ook in Hongarije veroorzaakt de varroamijt grote problemen. De varroamijt wordt door de heer en mevrouw Tuza bestreden door twee houten stripjes, geïmpregneerd met een acaricide, tussen de raat van ieder volk te hangen. De prijs van deze twee strips bedraagt 200 Hongaarse forinten (ca. f2,50) en wordt als vrij duur ervaren.

- *Honingoogst*: De heer en mevrouw Tuza zijn uitstekend ingericht voor het oogsten van honing. Ze beschikken o.a. over een vrij grote, door een electromotor aangedreven, honingslinger. Per jaar kan meestal tweemaal geoogst worden. Een probleem vormt echter de afzet van de honing.

- *Inwinteren*: Alle volken overwinteren in een enkele broedkamer. Het aantal ramen bij de inwintering is afhankelijk van de sterkte van het volk. Iets zwakkere volken worden bijvoorbeeld op acht ramen ingewinterd. Hiertoe worden lege ramen verwijderd en de ontstane lege ruimte wordt met platen piepschuim opgevuld. De hoeveelheid suiker die voor de inwintering wordt verstrekt is o.a. afhenklijk van de nog aanwezige honing. Opvallend zijn de kleine voerbakken die door de heer en mevrouw Tuza worden gebruikt.

Het invoeren van resistentie varroamijten uit Zuid-Europa

A. de Ruijter, Ambrosiushoeve

Na de bijeenkomst van de 'Arbeitsgemeinschaft von Bieneninstituten' in Bonn, ontving ik van Prof. N. Koeniger een kopie van onderstaande waarschuwing die hij geschreven had voor de Duitse imkersorganisaties. Hij vroeg mij of het wenselijk is ook de Nederlandse imkers te waarschuwen tegen het invoeren van resistente varroamijten uit Zuid-Europese landen. Het lijkt mij een belangrijk punt om dit feit in overweging te nemen bij de import van bijen.

Dr. N. Milani heeft aangetoond dat er in Noord-Italië resistentie van mijten tegen enkele bestrijdingsmiddelen is ontstaan. Ondanks het feit dat de imkers Apistan volgens voorschrift gebruikten, is er op veel plaatsen aanzienlijke sterfte van bijenvolken door de varroamijt voorgekomen. Volgens Milani worden de varroamijten in Noord-Italië niet meer gedood door behandeling van de volken met een dosis Flualinaat die honderd keer groter is dan die in Oostenrijk (Lunz) gebruikt wordt. Verder werd aangetoond dat de Noord-Italiaanse mijten ook een verhoogde weerstand vertonen tegen Flumethrin, de actieve stof in Bayvarol strips. Volgens Milani ontstonden deze resistente mijten voor het eerst in Zuid-Italië doordat de imkers daar niet-effectieve bestrijdingsmiddelen (waaronder Klartan) gebruikten. Vooral door het reizen werden de resistente mijten vanuit het Zuiden naar andere delen van Italië overgebracht. In Spanje zouden ook al resistente varroamijten voorkomen. Vanwege het gevaar dat resistente mijten verder verspreid worden waarschuwt Koeniger de Duitse imkers voor het importeren van bijenvolken uit Italië en andere Zuid-Europese landen, vooral ook omdat voor exporteren van volken, maar ook bij het verzenden van koninginnen, vaak Apistan gebruikt wordt. Omdat niet duidelijk is hoe ver de resistente mijten zich inmiddels verspreid hebben, zou ik hier aan willen toevoegen dat het verstandig is om uiterst voorzichtig te zijn met import van bijen waarop zich varroamijten kunnen bevinden, ongeacht het land van herkomst.

93% lezers vinden Bijen 'voldoende tot zeer goed'

Joop Beetsma

Samen met Anna Kuijpers, studente van de Hogeschool voor Economie en Management te Utrecht, heeft de redactie een enquête voorbereid over de inhoud, de leesbaarheid en de opmaak van Bijen. Het doel van de enquête was om een goede indruk te krijgen van de mening van de lezers over deze drie aspecten. Doordat, ondanks de vakantieperiode, zoveel lezers hebben gereageerd, hebben wij een betrouwbaar resultaat verkregen. De redactie dankt hierbij alle inzenders van het enquêteformulier.

Het enquêteformulier werd in juli 1994 verzonden. Van de 884 verzonden enquêteformulieren, die verzonden werden aan elke negende lezer van de verzendlijst van BIJEN, werden er 344 (38,9 %) terugontvangen. Het bleek dat 88,7 % van de lezers het gehele blad of een groot gedeelte daarvan leest.

De best-gelezen rubrieken zijn:

Van imker tot imker

De lezer schrijft en het hoofdartikel.

De slechtst-gelezen rubrieken zijn:

Het stripverhaal

het Verenigingsnieuws en de Regio-activiteiten.

Het aantal nummers dat per jaar verschijnt wordt door 77,9% van de lezers goed gevonden, 3,2% zou liever 12 nummers ontvangen en 18,9% koos voor één nummer per twee maanden of per kwartaal.

De algemene indruk van het blad wordt door 93,2% voldoende tot zeer goed gevonden; 68,4 % vindt het blad goed en slechts één lezer vindt het blad slecht. Over de vormgeving is 98,5% tevreden en 1,5% vindt de pagina te klein.

Het aantal pagina's wordt goed gevonden (84,1%).

Over de papierkwaliteit is 90,3% tevreden; 9,7% ziet liever kringlooppapier of minder glanzend papier.

Brievenbus

Marga Canters

In het vroege voorjaar vloog een koolmeesechtpaar over het terrein van Het Bijenhuis in Wageningen. Zij troffen daar een ideale plaats om hun nestje te bouwen, namelijk een brievenbus in de vorm van een bijenkast. Samen besloten zij hierin hun nestje te maken en hun kroost groot te brengen.

Toen medewerkers van Het Bijenhuis het echtpaar druk in de weer zagen met materiaal voor het nestje, moest er natuurlijk iets gebeuren om te voorkomen dat de postbode hier dagelijks zijn post in zou deponeren en daarmee het nestje en de eventuele eitjes zou vernielen. De klep van de brievenbus (het dak) werd met breed plakband en elastiek vastgemaakt, zodat deze niet meer geopend kon worden. Op de voorzijde werden de postbode en krantejongen gewaarschuwd.

De gleuf van de brievenbus werd door het mezen-echtpaar gebruikt als in- en uitgang. In totaal werden er zes koolmeeskinderen grootgebracht. Jammergenoeg komt er een tijd dat kinderen gaan uitvliegen.

Toen één van de medewerkers 's morgens vroeg op zijn werk verscheen, was hij getuige van de vliegles die werd gegeven door vader- en moederkoolmees aan de kinders. Heel triest was het toen één van de ouders dood werd aangetroffen op het terrein. Waarschijnlijk heeft de opvoeding van haar kinders teveel energie gekost. De brievenbus is inmiddels weer een 'echte brievenbus'.

Zorg voor de honingslinger

Men moet honingslinger en honingrijper binnen 24 uur na het gebruik grondig reinigen met warm water en drogen in een warme luchtstroom. Is er enkele dagen wat honing in de slinger blijven staan, dan moet men de slingerkorf uitnemen en grondig wassen. Overal waar honing blijft zitten, ontstaan er zwarte uitgevreten plekken die later aanleiding geven tot roest, en roest doet goede honing verkleuren. Een handomdraai op tijd, spaart morgen zwoegen en zwarigheid.

Is het kwaad al geschied, dan kan men de slechte plekken bijwerken met wat goede aluminiumverf of met bijenwas overgieten.

Er zijn zes geheimen, die men moet kennen, om als imker te slagen, en die zijn:

1. Wees zorgzaam en opmerkzaam
2. Ken de drachtverhoudingen
3. Wees goed onderlegd
4. Houd sterke volken in ruime broedkamers
5. Werk met de allerbeste teeltkeuskoninginnen
6. Geef uw volken in den winter een volle voedselkamer!

Uit: Handboek der moderne Bijenteelt van J.W. Schotman.

Verslag van een reis naar het Münster- en Osnabrückerland op 24 en 25 juni 1995

Annie van der Linden, Bijenhoudersvereniging 'St. Ambrosius Someren/Boekel e.o.

Het jaarlijkse uitstapje ging dit keer naar het Münster- en Osnabrückerland. Een grote verscheidenheid aan drachtplanten is hier te bewonderen. Eén van de activiteiten was een bezoek aan de All-Wetter-Zoo in Münster met zijn tweeduizend dieren in 400 soorten uit alle delen van de wereld. Hier bevindt zich ook een Wildbienenstand, waarin niet alleen het leven van honingbijen, maar ook dat van de wilde en solitaire bijen, hommels, wespen en andere insecten is te zien. Op een voor iedereen begrijpelijke wijze wordt hier door middel van bordes met foto's en teksten duidelijk gemaakt hoe onze bijen en andere insecten leven.

De grote promotor hiervan is Dr. W. Mühlen, professor aan de Universiteit van Münster en ook bekend van het blad 'Bienen', waarin regelmatig artikelen van hem staan. Op de tweede dag brachten wij een bezoek aan collega-Imkerverein 'Bieren'. Hun bijenstand is gelegen in Rödinghausen. Hun 'Lehrbienenstand' ligt in de bossen in een prachtig natuurgebied. De vereniging ontvangt er zo'n vijftig groepen per jaar voor een excursie of een bezoek. Van de overheid ontvangt 'Bieren' hiervoor subsidie. Enkele imkers vertelden enthousiast hoe ze imkers en over de door hun gebruikte materialen. Diverse contacten werden gelegd en adressen uitgewisseld. Namens onze twee verenigingen werd een herinneringstegeltje aangeboden en voor onze imkers en hun aanhang was er een glaasje 'Met'.

Het aanspreekpunt is: 'Imkerverein Bieren', Herr E. Pörtner, Waghörsterstraße 39, 32289 Rödinghausen, telefoon 05746-369.

Volgend jaar hopen we weer een trip te kunnen maken.

Verslag Drachtplantenoverleg

J. Beekman

Het overleg vond plaats op 4 september jl. op de Ambrosiushoeve te Hilvarenbeek. Aanwezig 33 verenigingen (59 personen), afwezig met kennisgeving: Bavel. Inleiders waren Cees Havermans, Cees Roelen en Christ Smeekens.

Opening/rondleiding:

De heer C. Havermans verwelkomt de aanwezigen. Ondanks de regen, die niet gepland was, werd begonnen met de rondleiding door het arboretum. Zoals altijd was het een aangenaam gebeuren met een enthousiaste verteller en kenner van de planten. Halverwege de rondleiding lieten de deelnemers zich de koffie goed smaken, voortreffelijk verzorgd door één van de Vrienden van Ambrosiushoeve, de heer J. Versteeg.

De huidige stand van zaken rond de financiële situatie van de Ambrosiushoeve:

De heer Roelen gaf een overzicht van de financiële situatie waarin de Ambrosiushoeve verkeert i.v.m. bezuinigingen van de overheid. Tot en met 1995 werd 75% door de Overheid en 25 door het bedrijfsleven bijgedragen, waaronder de bijenhouderij worden gefinancierd. Voor 1996 is deze verhouding 50%-50% geworden. Een extra bezuiniging van f50.000,- die opgelegd was voor 1996 is, nadat de betrokkenen deze extra bezuiniging aangevochten hebben, voor deze kabinetsperiode van de baan. In de praktijk betekent het wel dat de afdracht door de bijenhouderij, voor onderzoek e.d. op de Ambrosiushoeve, in 1996 f10,- per imker zal bedragen.

De Bedrijfsraad heeft na een gedegen onderzoek en na overleg met de Besturen van de imkersorganisaties besloten dat de Ambrosiushoeve moet blijven bestaan en dat de verhoging van de afdracht alleszins verantwoord is. Voor de Bond van Bijenhouders NCB betekent dit dat voor 1996 een deel van deze verhoging uit de z.g. suikerreserve betaald zal worden. E.e.a. heeft nog wel de goedkeuring nodig van de algemene vergadering. In de algemene vergadering van 1 april 1995 is al door de leden toestemming verleend om de afdracht die f5,- groot is, en voor de helft uit de suikerreserve werd betaald, voor het jaar 1996 geheel voor rekening van de leden te laten komen. De heer Roelen pleitte er voor dat de aanwezigen de boodschap, zoals die nu door hem werd aangegeven, over te brengen aan de leden van de aangesloten verenigingen. De Ambrosiushoeve moeten we behouden! Een voortreffelijk onderzoekstation voor de imkerij.

Bestuivingsregeling 1995/1996

Na de inleiding door de heer Havermans over de huidige regeling en gezien de ontwikkelingen m.b.t. de bestuiving van gewassen, besloot de vergadering om geen prijsverhogingen te vragen voor de verhuur van bijenvolken in 1996. Dus de prijs aanhouden zoals die voor 1994/1995 overeengekomen was.

Zoals ze vermeld staan in de bestuivingsregeling 1995, zijn echter wel de minimumprijzen. I.v.m. het registreren van de bijenvolken m.b.t. Amerikaans vuilbroed is de vervoerder wel verplicht om kenbaar te maken waar de bijen heengaan.

Natuurlijk is weer aan de orde geweest dat er imkers zijn die bijen wegzetten zonder een vergoeding te vragen. Zo moet het niet! De imkers zijn namelijk ook verplicht om de kwaliteit te leveren, zoals omschreven in de bestuivingsregeling. Bij het voor niks 'wegzetten' is de kwaliteit van de bijenvolken niet aan de orde en kan de

fruit- of groenteteler geen verhaal halen als er slecht materiaal geleverd wordt.

Rondvraag

De vraag werd gesteld of crambe (zeekool) een goede vervanger is voor koolzaad? De heer Havermans antwoordde dat het gewas tegenvalt en het niet datgene opgebracht heeft wat men er van verwachtte, zeker ook niet voor de olie-industrie.

Komt in Nederland de hennepteelt op gang? Hennep zou geteeld worden om o.a. aaltjes in de grond te bestrijden. Men kan hetzelfde bereiken met afrikaantjes (een goede stuifmeelleverancier). Volgens de heer Havermans leveren alleen de mannelijke planten stuifmeel en deze zijn meestal niet geliefd. Boomkwekers kunnen ook aaltjes bestrijden met afrikaantjes.

Braaklegregeling

De subsidie is voor een groot deel door de overheid ingetrokken. Om percelen in te zaaien als drachtveld voor insecten, wordt een speciaal zaadmengsel gebruikt. De boer wil dit zaadmengsel echter niet omdat er planten tussen zitten die de aaltjespopulatie in de grond verhogen, aldus de heer Smeekens.

Het Arboretum Ambrosiushoeve ziet er goed onderhouden uit aldus dhr. Van Tongeren vereniging Aalst/Waalre, het is een compliment waard. De tuin/arboretum is voor iedereen toegankelijk echter met in achtneming van de openingsuren. Men moet zich wel melden op het kantoor. Voor groepen met een rondleider wordt een vergoeding gevraagd, wel van te voren aanmelden.

Sluiting

Door de heer Havermans werd nog eens benadrukt dat de mensen die aanwezig zijn, de verkregen informatie zoveel mogelijk dienen uit te dragen naar de leden van hun vereniging.

Vacatures Hoofdbestuur VBBN

Op de Algemene Ledenvergadering van 23 maart 1996 zijn de volgende HB-leden statutair aftredend:

D. Vunderink, voorzitter, F.G.A. Janssen, lid en H.J.J. v.d. Broek, lid. Zij stellen zich alle drie herkiesbaar. Tegenkandidaten voor één van deze drie functies kunnen tot en met 31 december 1995 hun sollicitatie richten aan: VBBN, t.a.v. het Hoofdbestuur, Postbus 90, 6720 AB Wageningen.

Alle sollicitanten worden opgeroepen voor een gesprek met de sollicitatiecommissie.

Ledenwerving VBBN

Heyta v.d. Reijden-Rynja

Vorig jaar zijn wij gestart met het uitdelen van kennismakingspakketten aan belangstellenden en nieuwe leden. Wij willen deze actie graag voortzetten. Voor subverenigingen ligt een informatiepakket 'Ledenwerving' klaar, met daarin tips hoe men een drie-daagse kennismakingscursus kan opzetten, hoe de pers benaderd kan worden en hoe men de leden aan zich kan binden. Ook kunnen er aanmeldingsformulieren besteld worden op naam van de subvereniging en is er een ledenwervingsfolder die eventueel met gegevens van de eigen subvereniging kan worden aangevuld.

Geslaagde cursisten van een beginners- of gevorderden-cursus krijgen als welkomstcadeautje drie maanden Bijen gratis: als zij zich nu aanmelden en lid worden per 1 januari 1996 dan krijgen zij alsnog het oktober-, november- en decembernummer van Bijen toegestuurd. De subverenigingen die de meeste nieuwe leden hebben bijgeschreven krijgen een presentje tijdens de eerstkomende Algemene Ledenvergadering. Het gaat hierbij wel om nettogroei, dus vijf nieuwe leden en tien eraf telt niet!

Bij een totale groei van zeven leden krijgt de subvereniging f50; bij een totale groei van tien leden is dat f100. De relatief meest gegroeide subvereniging krijgt een 6-ramer cadeau en de subvereniging met de meeste nieuwe leden een 10-ramer. 'Relatief meest gegroeid' wil zeggen dat een subvereniging die van tien naar twaalf leden gaat het beter heeft gedaan dan een subvereniging die van 100 naar 119 leden is gegaan (resp. 20% en 19%). Op die manier hebben ook de 'kleintjes' een kans om in de prijzen te vallen.

In de Nieuwsbrief worden regelmatig tips gegeven voor activiteiten op het gebied van ledenwerving. Heeft u een

goed idee, laat het dan aan mij weten want daar kunnen andere subverenigingen weer hun voordeel mee doen. Er is weer een nieuwe folder uit: 'bloemen en bijen'. Te bestellen bij het Algemeen secretariaat. Voor VBBN-leden: tot 25 stuks gratis. Niet-VBBN-leden betalen 20 cent per stuk.

De volgende folders zijn te bestellen:

- bijen en bijenteelt: een 4-kleurenfolder over het leven en nut van bijen en hoe de mensen, zowel imkers als niet-imkers, hen kunnen helpen
- Nederlandse honing (f0,50): een 4-kleurenfolder die alles vertelt over ons nationale kwaliteitsproduct

In de serie zwart/gele 3-slagfolders vindt u de volgende onderwerpen:

- bijenproducten: over honing, propolis en koninginengelei
- bijenproducten en gezondheid: over de werking van deze bijenproducten
- het bijenvolk: de ontwikkeling van ei tot bij en de werkverdeling binnen het bijenvolk
- dansend in het donker: de bijentaal vertaald
- Amerikaans vuilbroed
- drachtplanten en bestuiving: over het nut van bijen bij bestuiving
- inzaai braakliggende gronden: met deze folder kunt u proberen de boeren in uw omgeving, de landbouworganisaties of de gemeentebesturen over te halen om drachtplanten in te zaaien op stukken braakliggende grond, ook de 'officiële' braak via de McSharry-regeling staat dit toe
- bloemen en bijen: een lijst van één- en meerjarige bloeiende planten, kruiden, bollen en heesters voor in de tuin, op het balkon of in de gemeenteplantsoenen, met vermelding van bloeitijd en kleur.

Programma VBBN Drente

17 november Beilen; Aanvang 20.00 uur

Jan Veenhof, Job van Praagh en Friedrich Pohl spreken over: 'De noodzaak van hygiëne voor gezonde bijenvolken'. Een zeer belangwekkende avond: bezien door enerzijds de ogen van twee biologen die hun 'sporen' op dit gebied al verdiend hebben, anderzijds de visie van de dierenarts Jan Veenhof. Afgezien van de ernst van dit onderwerp, wordt het een avond om van te smullen, je komt oren en ogen te kort deze mensen een lezing te zien geven. KOMEN!!!

19 januari Beilen; Aanvang 20.00 uur

Katja Hogendoorn, gepromoveerd bij Hayo Velthuis op het onderwerp: 'Evolutie der Kasten', komt deze avond vertellen over reproductieve taakverdeling bij de sociale bijen tijdens de evolutie. Vanavond worden 'Kasten' dubbelzinnig gebruikt: het begrip KASTE wordt uitgelegd in relatie tot onze bijen in de bijenkast, begrijpt u? Een heel boeiende en plezierige materie en zeer de moeite waard.

16 februari Beilen; Aanvang 20.00 uur

Manja Kwak, zelf (Drente) imker houdt deze avond een lezing met als titel 'Bloemen houden van ...??' Manja Kwak kreeg met het Hommelproject van de KNNV

landelijke bekendheid onder meer door het verschijnen van hommelpoedjes van haar hand. Ze onderzoekt bij de RUG o.a. de relatie wilde flora en de hierop fouragerende bestuivers. Deze avond mag u niet missen als zowel de wilde flora en haar bezoekers u ter harte gaan. Bovenstaande lezingen worden gehouden in het Wilhelminagebouw, Wilhelminaplein 2, Beilen. Inl.: 0593022767.

Uit de PC van de voorzitter

Dick Vunderink

Afgelopen zaterdag hadden we de vergadering van het HB met de groepsbesturen. Opnieuw een zinvolle ontmoeting. We krijgen steeds meer de situatie dat de groepsbesturen als adviseurs voor het HB optreden en ik beluister dat zij zich daarin serieus genomen voelen. Het was voor mij in elk geval erg inspirerend. Een belangrijk agendapunt was het concept-beleidsplan dat nu een meerjarenperiode bestrijkt en uitgaat van de opdracht aan het HB vastgelegd in de Statuten, bijvoorbeeld voor het verbeteren van de resultaten van het bijenhouden. Hoe doet het HB dat? Zo komen alle onderwerpen aan de orde die ons op dit moment sterk bezighouden. Het concept wordt nu besproken in de groepsvergaderingen.

Uiteraard kwam de financiële situatie aan de orde en er was eenstemmigheid over het feit dat het HB nu alle mogelijke bezuinigingen heeft doorgevoerd, dat er diverse goede beleidsinitiatieven genomen worden die ook wat geld mogen kosten, dat alle imkerorganisaties door de bezuinigingen van de overheid een grotere bijdrage moeten geven aan de Ambrosiushoeve en dat aan een forse contributieverhoging nu niet valt te ontkomen. Men erkende ook dat de imkers van de VBBN wat verwend zijn door de lage verhogingen van de laatste jaren, gemiddeld f0,60 per jaar. Een inhaalslag is nu onvermijdelijk. We hebben met genoeg geluisterd naar een enthousiast verhaal van Koert Pieters. Hij ziet mogelijkheden een CD-I te produceren ter gelegenheid van het jubileum van de VBBN. Zijn enthousiasme werd met applaus beantwoord maar het was nog leuker geweest als men meteen de portemonnaie had getrokken om de zaak te financieren. Overigens realiseren we ons dat dit een grote klus is en daarom heeft Koert gevraagd zich hierop te kunnen concentreren en neemt Henk Wubbolts het voorzitterschap van de Jubileumcommissie van hem over. Bedankt Henk. Dit jaar zijn aftredend de HB-leden: Henk van de Broek, Frans Janssen en ondergetekende. Zij stellen zich herkiesbaar maar de gelegenheid tot solliciteren naar hun functies staat nu open.

Ik heb in de vergadering ook iets verteld over de pogingen van het Platform Groen (of Natuur) in de woonomgeving om de stedelijke omgeving interessanter te maken voor insecten en daarmee van vogels en zoogdieren. Ik vertelde ook over de zoektocht met elkaar en dat we nu dachten op een goede weg te zijn. Welnu, die weg wordt steeds mooier en breder en leidt naar Frederiksoord waar men een groot project wil opzetten voor natuurvriendelijk tuinen. De schakel tussen ons en Frederiksoord is ons lid de heer Gerard Mostert uit Zwolle en dat garandeert een grote dynamiek. Wij hebben het gevoel dat hier een

interessant project voor ons ligt, maar ik herhaal dat de effecten pas op lange termijn zichtbaar worden. Het betekent wel dat we het Platform nu wat meer structuur moeten geven en daarover ga ik nu met de directeur van de Vlinderstichting aan de slag en samen zullen we proberen meer partners te vinden. Ik ben benieuwd welk commentaar wij op onze plannen ontvangen uit de najaarsgroepsvergaderingen.

Studiedag Bijengezondheidszorg

Noteert u alvast de datum 17 februari 1997 (zaterdag). Deze dag zal in het teken staan van de relatie gezonde bijen-hygiëne. Er zijn zowel lezingen als een praktijk-gedeelte. Sprekers: Jan Veenhof, Job van Praagh, Johan Calis en Friedrich Pohl. De studiedag wordt gehouden van 10.00-15.00 uur in het centrale gebouw Noord van de afdeling Sociale Insekten, Padualaan 14, Utrecht.

Nadere informatie volgt in **Bijen** van januari a.s. Aangezien de zaaltjes (praktijk- en theoriegedeelte) beperkt zijn, kunt u zich het beste opgeven vóór 15 januari 1996. Inlichtingen: Catherine Reker, 050 3184505.

Veluwe-Zuid sloot Oriëntatie- en Gevorderdencursus af.

Geslaagd voor de Oriëntatiecursus zijn:

Engels, F. uit Wageningen
Heck, J.H.M. van uit Bennekom
Houtsma, mw. P. uit Veenendaal
Kramer, F.B. uit Bennekom
Strijker, J. uit Wageningen en
Verdonschot L. uit Wageningen

Geslaagd voor de Gevorderdencursus zijn

Borren, G.J. uit Ede
Bouter, P. uit Ede
Chaigneau, mw. N. uit Ede
Daniels, H.H. uit Wageningen
Degenaar, H. uit Ede
Huijsman, J. uit Elst (Utr.)
Willemsen, H. uit Renkum
Heuvelman, M. uit Ede.

De VBBN wenst hen veel succes als imker.

Op 15 juli 1995 overleed in de leeftijd van 58 jaar onze Gildebroeder

HENK VAN BALKOM

Hij viel op door zijn eenvoud en vakmanschap. Het korfvlechten heeft hij tot ware kunst verheven. Veel te kort hebben wij van zijn veelzijdigheid gebruik kunnen maken.

Wij wensen zijn vrouw en verder familie veel sterkte toe.

Bestuur en leden
NCB Bijenhoudersgilde Oosterhout

Op 4 september 1995 is op 73-jarige leeftijd overleden

MARINUS VAN BEUSEKOM

Wij zullen ons Marinus blijven herinneren als een rustige, bescheiden, vriendelijke en gelovige man. Hij hield van de natuur en van zijn bijen. Marinus heeft jarenlang de schoolgaande jeugd voor het eerste in aanraking gebracht met het bijenleven doordat hij voorlichting gaf op de bijenstand 'De Vilt' in Oeffelt. Hij was de enige korfvlechter binnen onze vereniging en was daarom ook vaak te zien als korfvlechter bij een activiteit van de vereniging of bij andere gelegenheden. Hij legde makkelijk met iedereen contact, we konden altijd op hem rekenen en hij was voor ons een echte bijenvriend. Hij aanvaardde het leven zoals het op hem afkwam en ook dat zijn leven ten einde liep aanvaardde hij op een bewonderenswaardige wijze.

Wij wensen zijn vrouw Anneke en kinderen veel sterkte toe bij het verwerken van dit verlies.

Bestuur en leden
NCB bijenhoudersvereniging Oeffelt e.o.

Op 28 juli is op 79-jarige leeftijd plotseling overleden onze oud-secretaris

JAN TIMMERMANS

We herinneren ons Jan als een zeer deskundig imker, met een grote kennis van bijenhouden. Zes jaar heeft hij het secretariaat beheerd met grote precisie en volle inzet, ook daarna konden we steeds bij hem terecht voor advies en voor zijn karakteristieke mening over allerhande zaken. Wij zullen zijn ervaring missen.

Zijn familie wensen wij sterkte toe met het verwerken van dit plotselinge verlies.

Bestuur en leden
LLTB bijenvereniging St. Ambrosius, Weert